

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Олександр Марін

Множинність кримінальних правопорушень

Навчальний посібник

Львів
2024

УДК 343.28/.29
М 26

Рекомендовано до друку та розміщення
в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 28 березня 2024 року № 10)

Рецензенти:

Вячеслав Навроцький – доктор юридичних наук, професор
(Український католицький університет);
Тарас Созанський – кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Марін О.

М 26 Множинність кримінальних правопорушень : навчальний
посібник. Львів : Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024. 92 с.

ISBN 978-617-511-398-1

Викладено теоретичний матеріал, тестові завдання для перевірки ступеня засвоєння здобувачами навчального матеріалу, задачі прикладної спрямованості для їх використання під час практичних занять, питання для самоконтролю та список рекомендованої літератури. Навчальний матеріал з теми «Множинність кримінальних правопорушень» подано на основі чинного Кримінального кодексу України, проекту нового Кримінального кодексу та сучасних наукових позицій.

Для здобувачів вищої освіти юридичних спеціальностей, науково-педагогічних працівників та всіх, хто цікавиться питаннями кримінального права.

The textbook contains theoretical material, tests for self-control and verification of the degree of assimilation of educational material by students, tasks of applied orientation for their use during practical classes, questions for self-control and a list of recommended literature. Educational material on the topic «Multiplicity of criminal offenses» is presented on the basis of the current Criminal Code of Ukraine, the project of the new Criminal Code and modern scientific positions.

For students of higher education in legal specialties, scientific and pedagogical workers and everyone who is interested in issues of criminal law.

УДК 343.28/.29

ISBN 978-617-511-398-1

© Марін О., 2024
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	4
1. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	6
2. ФОРМИ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	27
3. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ ПОВТОРНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	30
4. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ СУКУПНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	45
5. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ РЕЦИДИВУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	63
6. МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПРОЄКТІ КК УКРАЇНИ.....	71
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	75
ЗАДАЧІ.....	84
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....	89
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	91

ВСТУПНЕ СЛОВО

Цей посібник повинен був стати частиною підручника з кримінального права, який готувала кафедра кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка. Однак обставини склалися так, що він побачить світ як самостійне видання у комплексі з іншими навчальними посібниками, які вже опубліковані або будуть опубліковані авторами кафедри кримінального права і кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ. І я вдячний колегам, що погодилися розглянути та рекомендувати до друку цю роботу саме під егідою найпрофесійнішої команди фахівців з кримінального права у нашому регіоні.

У навчальному посібнику розглянута чи не найскладніша тема з курсу Загальної частини кримінального права України крізь призму її зрозумілого та простого подання. Незважаючи на те, що питання множинності кримінальних правопорушень протягом останніх десятиліть ставали предметом наукових досліджень різних вчених, що завершувалися успішним захистом дисертацій, саме у навчальній формі тема окремо не викладалася і не публікувалася вже майже чверть століття.

Сподіваюсь, що це видання, яке охоплює всі питання, передбачені більшістю програм вивчення кримінального права, стане у пригоді будь-якому студенту чи курсанту, слухачу магістратури або навіть аспіранту, який прагне опанувати питання множинності кримінальних правопорушень. Маю також надію, що й для колег, які професійно займаються викладанням чи/та дослідженням кримінального права, ця робота буде корисною хоча б у частині того, що акумулює авторський погляд на вирішення більшості проблем, які виникають із розумінням питань множинності кримінальних правопорушень.

Не зайвим це видання стане також і для практиків, у професійній діяльності яких часто трапляються складні багато-епізодні провадження, і під час надання кримінально-правової оцінки фактам, викладеним у них, інколи варто повторити

матеріал, який успішно, але давно був вивчений і, напевно, дещо призабувся.

Із вдячністю прийму будь-які зауваження та побажання щодо змісту та форми матеріалу, викладеного в цьому навчальному посібнику, та за можливості обов'язково врахую їх у наступних працях.

З повагою до читача

Олександр Марін

1. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Вступні зауваги

Поняття «множинність кримінальних правопорушень» у чинному Кримінальному кодексі України не використовується, натомість воно є загальнозживаним у кримінально-правовій доктрині і позначає собою інститут кримінального права, який відображено у положеннях розділу VII Загальної частини КК «Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень».

Крім того, поняття «множинність кримінальних правопорушень» позначає явище реальної дійсності, яке у найбільш загальному вигляді означає вчинення однією особою декількох кримінальних правопорушень. Справді, у практиці протидії кримінально-протиправним посяганням часто трапляються випадки, коли особа самостійно або у співучасті із іншими особами вчиняє не одне кримінальне правопорушення, а два, три або навіть більше кримінально-протиправних діянь. У цьому разі йдеться про певну множину кримінальних правопорушень. Так, наприклад, особа незаконно придбала вогнепальну зброю з метою у майбутньому вчинити умисне вбивство. Якщо протиправна діяльність такої особи буде припинена на цій стадії, то ми матимемо справу із сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 263 та ч. 1 ст. 14 – ч. 1 ст. 115 КК України. Або ж група осіб спочатку за попередньою змовою вчинила розбійний напад, а наступного дня групове зґвалтування, множина такої кримінально протиправної поведінки буде відображена в оцінці вчиненого за ч. 2 ст. 187 та ч. 3 ст. 152 КК України.

Наприклад:

Іван, Петро і Микола вирішили вчинити крадіжку з квартири їх знайомого Степана, який поїхав на свята до родичів в інше місто. Вночі, використовуючи лом та викрутку, вони відчинили вхідні

двері квартири Степана, зайшли до неї і почали збирати цінне майно (побутову техніку, ювелірні прикраси та готівкові кошти). Іван, зайшовши у спальню, побачив Горпину, маму Степана, яка приїхала «приглянути за квартирою». Іван дістав пістолет марки Форт-17 і пригрозив Горпині вбивством, аби вона не здіймала галасу. Горпина кивнула головою і сховалась у ванній кімнаті. Про інцидент з Горпиною, а також про наявність у нього вогнепальної зброї Іван Петрові та Миколі нічого не сказав. Друзі продовжували збирати цінності. Петро, завантаживши сумку, відніс її до припаркованого біля будинку автомобіля та повернувся за іншими речами. Так Петро вчинив три рази, щоразу виносячи з квартири повні сумки цінних речей.

Після затримання Івана, Петра та Миколи з'ясувалося, що Іван вчиняв крадіжку вперше, Петро мав непогашену судимість за закінчений замах на крадіжку, поєднану із проникненням у приміщення, а Микола рік тому вчинив шахрайство, а пів року тому – звалтування.

Надайте кримінально-правову оцінку вчиненому Іваном, Петром та Миколою щодо наявності у їхній поведінці множинності кримінальних правопорушень.

Множинність кримінальних правопорушень фактично можлива там, де однією особою або співучасниками вчинено два або більше кримінально протиправні діяння, кожне з яких містить ознаки самостійного складу кримінального правопорушення, є самостійною підставою кримінальної відповідальності.

Небезпека множинності як потреба її урахування

Небезпека множинних кримінально-протиправних проявів очевидно більша за одне кримінальне правопорушення. Підвищена суспільна небезпечність множинності кримінальних правопорушень обумовлює існування у кримінальному праві цього інституту та визначається такими чинниками:

1. Якщо вчиняються два або більше правопорушення, то цим завдається більшої шкоди об'єкту посягання. Ураженню піддається більше коло суспільних відносин, які поставлені під охорону КК України. Так, якщо одна чи декілька осіб вчинили крадіжку та вбивство, то шкода спричиняється не лише відносинам власності (крадіжка), але й такій найвищій

соціальної цінності, як життя людини (вбивство). Заподіяння шкоди двом (декільком) об'єктам посягання свідчить про підвищену, порівняно із заподіянням шкоди одному об'єктові, суспільну небезпеку вчиненого.

2. Вчинення особою або групою осіб декількох кримінальних правопорушень свідчатиме також про стійку антисоціальну спрямованість психіки таких осіб, що є показником більшої їх схильності до вчинення кримінальних правопорушень та до зайняття кримінально протиправною діяльністю професійно. Все це визначає підвищену небезпечність особи, яка самостійно або у співучасті вчиняє декілька кримінальних правопорушень, та обумовлює потребу врахування цього факту під час визначення форм та змісту кримінальної відповідальності.

3. Вчинення двох або більше кримінальних правопорушень має негативний вплив на інших осіб, які є не стійкими до протиправної поведінки членами суспільства, що викликає в них ілюзію безкарності, створює ореол романтизму протиправної діяльності. Особливо це стосується неповнолітніх осіб. Так, за оцінками кримінологів одна особа, яка вчинила рецидив кримінальних правопорушень, сприяє переходу на злочинний шлях в середньому 3–8 осіб, а надто з-поміж неповнолітніх. Отож множинність кримінальних правопорушень здатна мати зворотний щодо превенції вплив на членів суспільства.

4. Множинність кримінальних правопорушень – це поширене явище у структурі та динаміці злочинності. Майже кожен другий засуджений вчинив не одне, а два і більше кримінальних правопорушень або раніше засуджувався за вчинення кримінального правопорушення. Рівень рецидивної злочинності протягом останніх десятиліть коливається в межах від 24 до 12% від усіх кримінальних правопорушень, які вчиняються в Україні¹.

---

¹ Вербенський М. Г., Кисельов І. О. Стан і тенденції рецидивної злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 221–226; Карабаджак К. Рецидивна злочинність в Україні: детермінанти й попередження. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2020* : альманах наукових праць. Миколаїв : Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія», 2020. С. 228–234.

Отже, множинність кримінальних правопорушень відрізняється підвищеною суспільною небезпечністю та доволі часто трапляється у практиці протидії кримінальним правопорушенням, а тому відображення її у самостійному інституті кримінального права цілком виправдане.

Акумулюючи надбання доктрини кримінального права, запропонуємо таке визначення явища, якому присвячені норми інституту множинності: ***множинність кримінальних правопорушень – це вчинення особою двох або більше одиничних кримінальних правопорушень, кожне з яких містить самостійний склад, зберігає своє кримінально-правове значення та є самостійною підставою кримінальної відповідальності.***

Ознаки множинності

Наведене визначення дає підстави стверджувати, що множинність кримінальних правопорушень наділена такою сукупністю ознак:

1. Складниками множинності визнаються тільки кримінальні правопорушення, діяння, визнані такими відповідно до положень ч. 1 ст. 11 КК України та наділені ознаками, характерними саме для кримінальних правопорушень.

Не є елементами множинності інші види правопорушень: конституційні, цивільні, адміністративні, дисциплінарні тощо. Крім того, не можуть бути елементами множинності суспільно небезпечні діяння, які не містять всіх необхідних ознак складу якогось кримінального правопорушення: суспільно небезпечні діяння неосудних, або осіб, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, діяння, які є лише частиною складу кримінального правопорушення. Наприклад, відповідно до положень ч. 1 ст. 390 КК України, ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі, крім іншого, може становити систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання. Кримінально-правова доктрина під систематичністю поведінки пропонує розуміти вчинення її принаймні тричі. Тому не може становити собою елемент множинності

кримінальних правопорушень одноразове порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання особою, засудженою до обмеження волі, оскільки така поведінка не містить у собі всіх необхідних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 390 КК України. Водночас варто враховувати, що неповне виконання особою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення за певних умов може становити такий вид незакінченого кримінального правопорушення, як замах на кримінальне правопорушення, і, будучи самостійною підставою для кримінальної відповідальності, бути самостійним елементом множинності. Саме тому вважаємо за необхідне при розгляді характеристики елементів множинності кримінальних правопорушень наголошувати на тому, що ці діяння, які є кримінальними правопорушеннями, містять склад кримінального правопорушення та є самостійними підставами кримінальної відповідальності.

Наприклад:

Іван, Петро та Микола вчинили кримінальне правопорушення не вперше. Їх попередня протиправна діяльність також була кримінально протиправно. Водночас для констатації факту множинності кримінальних правопорушень не має значення, чи притягалася особа до кримінальної відповідальності за попередні кримінальні правопорушення, чи є вони закінченими, чи ні, чи самостійно вчиняла їх особа, чи у співучасті.

2. Наступною ознакою множинності кримінальних правопорушень є те, що її елементом є одичне кримінальне правопорушення.

Проблема одичного кримінального правопорушення у доктрині кримінального права насправді складна. У цій частині навчального посібника проблема розглядається у контексті того, що одичне кримінальне правопорушення є необхідним елементом множинності. Інакше кажучи, ми виходимо з того, що одичне кримінальне правопорушення має місце там, де воно передбачене кримінальним законом як один самостійний склад кримінального правопорушення, може виступати самостійною та достатньою підставою кримінальної відповідальності. Заразом необхідно, щоб елемент

множинності кримінальних правопорушень становив собою самостійний склад кримінального правопорушення, не виступав частиною іншого складу кримінального правопорушення та підлягав самостійній кримінально-правовій кваліфікації.

Одиничне кримінальне правопорушення та його види

Одиничне кримінальне правопорушення конструюється законодавцем із урахуванням типових форм суспільно небезпечної поведінки, які враховують єдність її об'єктивних та суб'єктивних ознак. З цього боку одиничними кримінальними правопорушеннями є крадіжка (ст. 185 КК України), розбій (ст. 187 КК України), тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України), умисне вбивство (ст. 115 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України) тощо. Саме сполучення типових ознак цих кримінальних правопорушень дає підстави законодавцю сконструювати їх як одиничні кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена в окремій статті Особливої частини КК України.

Зрозуміло, що одиничні кримінальні правопорушення не подібні одне до одного і чинний КК України передбачає велику різноманітність кримінально протиправної поведінки, яка відображена у різних видах одиничних кримінальних правопорушень.

Найбільш простим поділом одиничних кримінальних правопорушень на види є їх поділ на **прості** та **ускладнені**.

Просте одиничне кримінальне правопорушення

Просте одиничне кримінальне правопорушення має місце у тих випадках, коли у вчиненому наявні принаймні по одній обов'язковій ознаці кожного елемента складу кримінального правопорушення. Типовими прикладами простого одиничного кримінального правопорушення є крадіжка та умисне вбивство. Так, відповідно до ч. 1 ст. 185 КК України, крадіжкою є таємне викрадення чужого майна: діяння – таємне викрадення, наслідок – майнова шкода, заподіяна власникові.

Свою чергою, відповідно до ч. 1 ст. 115, умисне вбивство – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині: діяння – заподіяння смерті; наслідок – смерть іншої людини. Просте одиначне кримінальне правопорушення за конструкцією об'єктивної сторони може становити собою й формальний склад: коли у кримінальному законі як обов'язкова ознака об'єктивної сторони описане лише суспільно небезпечне діяння. Прикладом такого одиначного кримінального правопорушення може бути правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 129 КК України: погроза вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози.

До простих одиначних кримінальних правопорушень, як видається, варто віднести також і правопорушення, склади яких належать до таких видів:

1) кримінальне правопорушення із декількома альтернативними суспільно небезпечними діяннями (наприклад, ч. 1 ст. 255 КК України передбачає відповідальність за створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами);

2) кримінальне правопорушення із декількома альтернативними предметами (наприклад, ч. 1 ст. 201-1 передбачає відповідальність за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України);

3) кримінальне правопорушення із декількома альтернативними суспільно небезпечним наслідками (наприклад, ч. 2 ст. 242 КК України встановлює відповідальність за порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки).

Зрозуміло, що законодавець рідко конструює склади кримінальних правопорушень, умовно кажучи, у «чистому вигляді». Найчастіше такі склади мають «змішаний характер»: передбачають альтернативні діяння та альтернативні наслідки або ж альтернативні діяння стосовно альтернативних видів предметів тощо. Водночас спільним є те, що й визначає

їх характер як простого одиничного кримінального правопорушення: підставу кримінальної відповідальності становить «простий» набір необхідних ознак залежно від виду складу кримінального правопорушення: якщо це формальний склад із альтернативними діями – достатньо вчинити одне з альтернативних діянь; якщо це альтернативні дії стосовно альтернативного предмета – будь-яке з передбачених законом діянь стосовно будь-якого предмета, визначеного у статті КК; якщо це матеріальний склад із альтернативними наслідками – настання будь-якого із визначених законом наслідків.

Будь-яке просте одиничне кримінальне правопорушення кваліфікується за однією статтею Особливої частини КК України і здебільшого не становить якихось ускладнень для правозастосовних органів. Заразом слід також пам'ятати, що вчинення особою декількох з альтернативних діянь, або діяння щодо декількох з альтернативних предметів, або заподіяння декількох з альтернативних суспільно небезпечних наслідків не становить множинності та кваліфікується за однією статтею Особливої частини КК України за умови, що така поведінка охоплюється одним кримінально протиправним наміром.

Подібне положення відображене й у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 року № 7, п. 5 якої зазначає: якщо в одній статті (частині статті) Особливої частини КК передбачені різні за своїм змістом діяння (статті 263, 307, 309 КК тощо), їх вчинення в різний час не утворює повторності злочинів у випадках, коли такі діяння охоплювались єдиним умислом особи. У цих випадках вчинені особою діяння стають елементами одного злочину (наприклад, незаконне виготовлення, придбання наркотичних засобів і наступне їх зберігання та перевезення; незаконне придбання вогнепальної зброї та бойових припасів і наступне їх зберігання та носіння).

Наприклад:

Іван щодо наявного у нього під час вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою пістолета Форт-17 вчинив у хронологічному порядку такі діяння: 1) придбання; 2) зберігання; 3) носіння без передбаченого законом дозволу щодо таких

предметів 1) вогнепальна зброя та 2) бойові припаси. Однак вся ця поведінка охоплювалася єдиним кримінально протиправним наміром, передбаченим однією ч. 1 ст. 263 КК України і може бути інкримінована Іванові як одне кримінальне правопорушення.

Ускладнені одиничні кримінальні правопорушення

Ускладнені одиничні кримінальні правопорушення характеризуються більш складною структурою складу порівняно із простими одиничними кримінальними правопорушеннями. У них більш складні об'єктивна та суб'єктивна сторони, і «простого» набору ознак вже не достатньо для констатації наявності цього виду елемента множинності кримінальних правопорушень.

У доктрині кримінального права виокремлюють такі різновиди ускладнених кримінальних правопорушень: ***триваюче, продовжуване, складене та кримінальне правопорушення із похідними наслідками.***

Триваюче кримінальне правопорушення

Поняття триваючого кримінального правопорушення хоча і використовує дещо некоректний з лінгвістичного боку термін «триваюче», однак використовується не лише теорією та практикою кримінального права, але й чинне законодавство пов'язує з цим поняттям певні правові наслідки. У ст. 5 Закону України «Про застосування амністії в Україні» йдеться, що «дія закону про амністію ... не поширюється на триваючі або продовжувані кримінальні правопорушення, якщо вони закінчені, припинені або перервані після набрання законом про амністію чинності». Звідси випливає, що саме поняття та істотні ознаки триваючого кримінального правопорушення мають не лише теоретичне, а й практичне правове значення.

Триваюче кримінальне правопорушення визначають як одиничне кримінальне правопорушення, яке, будучи вчинене шляхом дії або бездіяльності, безперервно здійснюється протягом більш чи менш тривалого часу.

У КК України передбачено відповідальність за багато різновидів триваючих кримінальних правопорушень: незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України); незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України); ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335); дезертирство (ст. 408 КК України) тощо.

Наприклад:

Іван, придбавши та зберігаючи без передбаченого законом дозволу вогнепальну зброю – пістолет Форт-17, вчинив триваюче кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 263 КК України.

Особа, яка вчинила триваюче кримінальне правопорушення, ніби перебуває безперервно у певному кримінально протиправному стані, оскільки триваюче кримінальне правопорушення характеризується безперервним здійсненням (вчиненням, реалізацією) складу закінченого кримінального правопорушення. Триваюче кримінальне правопорушення, будучи один раз розпочате, вчинене, триває весь час. Воно не переривається новими правопорушеннями, новими кримінально протиправними актами, ніби «тягнеться» за першим кримінально протиправним діянням. Так, наприклад, ознакою об'єктивної сторони бандитизму, відповідно до ст. 257 КК України, є участь особи у такій банді. Інакше кажучи, особа, вчиняючи таке діяння – вступ до складу банди, розпочинає «тривання» складу «участі у такій банді» і перебуває у цьому кримінально протиправному стані, який охоплюється ст. 257 КК України, доти, доки кримінальне правопорушення не буде завершеним. Або особа, придбавши вогнепальну зброю без передбаченого законом дозволу, розпочинає її незаконне зберігання і виконує об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, весь час, доки відповідна вогнепальна зброя перебуває у її незаконному володінні.

Отже, початком триваючого кримінального правопорушення є вчинення особою діяння (дії або бездіяльності), яке визначене у кримінальному законі як ознака об'єктивної

сторони складу відповідного правопорушення. З цього моменту правопорушення починає тривати, а особа, яка його вчиняє, перебувати, умовно кажучи, у «кримінально протиправному стані» як така, що вчиняє його постійно. Тригерами, які використовує законодавець і які можуть вказувати на триваюче кримінальне правопорушення, є опис об'єктивної сторони складу відповідного кримінального правопорушення із використанням слів «ухилення», «тримання», «носіння», «зберігання», «участь» – які позначають поведінку, що зазвичай триває у часі.

Триваюче кримінальне правопорушення триває у стадії закінченого кримінального правопорушення і буде завершеним тоді, коли воно припиняється у своєму перебігу. Припинення триваючого кримінального правопорушення може відбуватися із об'єктивних та суб'єктивних причин.

Об'єктивні причини завершення триваючого кримінального правопорушення не залежать від волі особи, яка його вчиняє. Це, наприклад, затримання працівниками поліції та вилучення вогнепальної зброї, викриття банди та затримання її учасників, звільнення особи, яка незаконно позбавлена волі, тощо.

Суб'єктивні причини, натомість, залежать від волі особи. Це, наприклад, збут вогнепальної зброї, або випадок, коли особа, яка незаконно була позбавлена волі, втекла з місця, у якому утримувалася.

У всіх вказаних випадках триваюче кримінальне правопорушення завершується і тільки після цього розпочинається перебіг строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або настає можливість застосування до такої особи амністії.

Тривалість перебування особи у стані вчинення триваючого кримінального правопорушення на кваліфікацію цього правопорушення за відповідною статтею Особливої частини КК України не впливає. Однак ця обставина може бути врахована судом при обранні конкретної форми реалізації кримінальної відповідальності.

В окремих випадках, безпосередньо визначених у статтях Особливої частини КК України, особа, яка вчиняє триваюче кримінальне правопорушення, за наявності необхідних

для цього підстав взагалі може бути звільнена від кримінальної відповідальності. Наприклад, відповідно до положень ч. 3 ст. 263 КК України, звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої. Подібні положення є й у інших статтях КК України, які передбачають відповідальність за триваючі кримінальні правопорушення (наприклад, ч. 4 ст. 212; ч. 2 ст. 258-3; ч. 4 ст. 307 КК України). Наявність таких положень про звільнення від кримінальної відповідальності за умови так званої позитивної посткримінальної поведінки є виявом того, що держава заохочує потрібну їй поведінку та зацікавлена у певних випадках більше у стимулюванні потрібного їй «завершення із суб'єктивних причин» триваючого кримінального правопорушення, ніж у притягненні винної особи до кримінальної відповідальності.

Продовжуване кримінальне правопорушення

У практиці протидії кримінальним правопорушенням є випадки, коли особа, яка прагне вчинити кримінальне правопорушення, маючи на це єдиний кримінально протиправний намір, розподіляє свої зусилля на певні етапи і реалізує такий намір не за один акт поведінки, а за декілька, кожен з яких може містити склад кримінального правопорушення, бути самостійною підставою кримінальної відповідальності. В таких випадках маємо справу із продовжуваним кримінальним правопорушенням. У ч. 2 ст. 32 КК України йдеться, що повторність, передбачена частиною першою цієї статті, відсутня при вчиненні ***продовжуваного кримінального правопорушення, яке складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально протиправним наміром.*** Отже, продовжуване кримінальне правопорушення наділене такими ознаками:

1) воно складається з двох або більше самостійних, тобто відділених одне від одного в часі протиправних тотожних діянь;

2) всі ці діяння об'єднані єдиним кримінально протиправним наміром та спрямовані на досягнення єдиної кінцевої мети;

3) саме тому вони розглядаються не як множинність кримінальних правопорушень, а як одиначне кримінальне правопорушення;

4) це правопорушення підлягає кваліфікації за однією, окремою статтею (частиною статті) Особливої частини КК України.

Інакше кажучи, особливість продовжуваного кримінального правопорушення полягає у тому, що кримінально протиправний намір особи реалізується не відразу, а поступово, шляхом вчинення декількох відмінних у часі тотожних діянь. Саме тому доктрина кримінального права та положення КК України пропонують вважати, що кожне з цих діянь не має самостійного характеру, не отримує окремої кримінально-правової оцінки та є лише етапом (ланкою) одного продовжуваного кримінального правопорушення.

Наприклад:

Петро, беручи участь у події кримінального правопорушення, описаного у навчальному прикладі, перший раз виніс з квартири сумку із цінними речами Степана, формально закінчивши кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 185 КК України. Потім він повернувся, зібрав нову сумку та виніс її вдруге, а потім ще і втретє. Водночас поведінка Петра охоплювалась єдиним кримінально протиправним наміром і ніби була розділена на певні етапи, зберігаючи свою цілісність як одиначне кримінальне правопорушення.

Враховуючи наведене, важливим видається встановлення змісту поняття «тотожне діяння» у контексті ч. 2 ст. 32 КК України у понятті продовжуваного кримінального правопорушення. Вважаємо, що найбільш обґрунтованою є позиція, відповідно до якої тотожні діяння – це діяння, які містять однаковий склад кримінального правопорушення.

Початком продовжуваного кримінального правопорушення потрібно вважати вчинення першого з числа декількох тотожних діянь.

Закінченням продовжуваного кримінального правопорушення вважається момент вчинення останнього із задуманих

(тих, які охоплювалися єдиним кримінально протиправним наміром) кримінально протиправних діянь, тобто досягнення цієї загальної, єдиної мети, досягнути якої прагнула винна особа.

Найчастіше практика протидії кримінальним правопорушенням зустрічається із продовжуваним кримінальним правопорушенням при оцінці посягань на власність та статеву свободу й статеву недоторканність особи. Для кращого розуміння цього виду одиничного кримінального правопорушення наведемо та проаналізуємо такий приклад. Два товариша – Микола та Петро, працюють на заводі із виготовлення пральних машин. Микола, маючи вдома пральну машину, яка виготовляється на тому заводі, де він працює, вирішив вкрати запасну деталь – барабан вартістю 5000 гривень, що і зробив одного дня. Петро, маючи бажання викрати цілу пральну машину та «позитивний» приклад Миколи, вирішив зробити це у три етапи: спочатку викрати барабан вартістю 5000 гривень, потім панель управління вартістю 7000 гривень і нарешті деталі корпусу вартістю 3000 гривень. До затримання працівниками охорони Петро встиг вкрати зі заводу барабан та панель управління вартістю 12000 гривень. Свій кримінально протиправний намір він довести до кінця не зумів, і його дії за основними положеннями кримінально-правової доктрини, які стосуються розуміння продовжуваного кримінального правопорушення, повинні бути розцінені як замах на крадіжку чужого майна, поєднану із проникненням у приміщення. З одного боку, така оцінка не здається нам несправедливою і відповідає і положенням ч. 2 ст. 32 КК України, і положенням кримінально-правової доктрини. Однак з іншого боку, поведінку Миколи, який мав на меті вкрати лише барабан і реалізував свій намір до кінця, ми оцінимо як закінчену крадіжку, поєднану із проникненням у приміщення. Отже, об'єктивно менш суспільно небезпечна поведінка Миколи потягне за собою покарання на третину більше, ніж небезпечніша поведінка Петра. У зв'язку із наведеним варто зауважити, що об'єктивно незавершена поведінка особи, яка вчиняє продовжуване кримінальне правопорушення, може бути оцінена як незакінчене кримінальне правопорушення (замах) лише у тому разі, якщо повна реалізація кримінально протиправного наміру (закінчене

кримінальне правопорушення) становитиме більш небезпечний різновид відповідного складу – кваліфікований чи особливо кваліфікований склад правопорушення. В описаному же випадку поведінка і Миколи, і Петра повинна бути кваліфікована однаково – як закінчене кримінальне правопорушення.

Складене кримінальне правопорушення

На відміну від попередніх двох ускладнених одиничних кримінальних правопорушень, законодавство України не містить згадки про складене кримінальне правопорушення, однак КК України містить доволі багато таких прикладів. Так, ч. 2 ст. 186 КК України, окрім іншого, передбачає відповідальність за грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Тобто у цьому кваліфікованому складі грабежу поєднуються два склади: основний склад грабежу, передбачений ч. 1 ст. 186, та склад правопорушення, в якому передбачена відповідальність за відповідний вид насильства: побої і мордування (ч. 1 ст. 126) або умисне легке тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 125 КК України). Ще одним прикладом складеного кримінального правопорушення є правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 296 КК України, в якій визначено відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором представникові влади, тощо. Тут вже ми маємо поєднання складів кримінальних правопорушень, передбачених у ч. 1 ст. 296 та, скажімо, ч. 1 ст. 342 КК України. У навчальній літературі як приклад складеного кримінального правопорушення часто наводять правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 187 КК «Розбій», водночас пояснюючи, що навіть основний склад цього правопорушення складається із поєднання двох самостійних складів: викрадення чужого майна (ст. 185 або ст. 186 КК України) та заподіяння шкоди здоров'ю особи (ч. 2 ст. 125 або ст. 122 КК України). Незважаючи на хрестоматійний характер цього прикладу, вважаємо його не зовсім вдалим, оскільки фактичне вилучення чужого майна, яке охоплюється складами, передбаченими і у ст. 185 «Крадіжка» і у ст. 186 «Грабіж», перебуває за межами об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого у ч. 1 ст. 187 «Розбій»,

хоча і за усталеною судовою практикою не потребує додаткової самостійної кримінально-правової оцінки.

Наприклад:

Іван розпочав вчинення кримінального правопорушення спільно із іншими співвиконавцями як крадіжку у складі групи осіб за попередньою змовою та поєднану із проникненням у житло. Однак, зустрівши у спальні квартири Степана його матір Горпину, не припинив посягання, а отже, вчинювана крадіжка «переросла» у грабіж, а застосування погрози вогнепальною зброєю «перетворило» вчинене посягання на розбій, передбачений ч. 3 ст. 187 КК України. Додатково інкримінувати Іванові крадіжку, з огляду на позицію судової практики, не потрібно. Вчинений Іваном розбій у цьому разі із використанням юридичної фікції вважатиметься складеним кримінальним правопорушенням, яке складатиметься із грабежу (ст. 186 КК України) та погрози вбивством (ст. 129 КК України).

Проте аналіз наведених прикладів дає можливість стверджувати, що законодавець об'єднує в один склад декілька кримінально протиправних діянь, які утворюють, якщо розглядати їх ізольовано, самостійні кримінальні правопорушення. Сучасна доктрина кримінального права виходить з того, що законодавець об'єднує ці самостійні делікти в одне одиничне кримінальне правопорушення відповідно до їх органічної єдності, типовості таких сполучень у практиці. Приміром, вилучення майна дуже часто поєднується із насильством до особи, яка його утримує, а хуліганські дії супроводжуються опором особам, які намагаються їх припинити, тощо. Тому такі діяння й розглядаються як одне одиничне кримінальне правопорушення і тягнуть за собою відповідальність за однією статтею Особливої частини КК України.

Беручи до уваги наведене, зазначимо, що складене кримінальне правопорушення наділене такими ознаками:

1) складається з двох або більше кримінально протиправних діянь;

2) кожне з цих кримінально протиправних діянь, якщо розглядати їх окремо, самостійно, ізольовано, утворює склад окремого самостійного складу кримінального правопорушення;

3) ці окремі кримінальні правопорушення через їх органічну єдність, типовість їх зв'язків, поширеність розглядаються

законодавцем як одне одиничне кримінальне правопорушення. Інколи складене кримінальне правопорушення називають законодавчо врахованою сукупністю;

4) це одиничне кримінальне правопорушення охоплюється ознаками складу, закріпленими в одній статті (частині статті) Особливої частини КК України, тобто передбачене у диспозиції статті КК як єдине складене кримінальне правопорушення.

Отже, під складеним кримінальним правопорушенням розуміють правопорушення, що складається з двох або більше кримінально протиправних діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх окремо (ізолювано), становить собою самостійне кримінальне правопорушення, але які через їх органічну єдність утворюють одне одиничне кримінальне правопорушення, що охоплюється ознаками однієї статті (частини статті) Особливої частини КК України.

Незважаючи на те, що наявність у КК України статей, які передбачають складені кримінальні правопорушення: а) дає можливість адекватно оцінити суспільну небезпеку відповідних посягань, поєднання яких потребує більш суворого покарання та б) спрощує кваліфікацію, – розробники проекту нового КК України проголошують свій намір відмовитись у тексті нового КК від статей, які передбачають такий вид ускладненого одиничного правопорушення.

Кримінальне правопорушення з похідними наслідками

У чинному КК України передбачено декілька складів кримінальних правопорушень, які у кримінально-правовій доктрині іменуються «кримінальні правопорушення, що кваліфікуються за наслідками», «кримінальні правопорушення, які характеризуються наявністю додаткових тяжких наслідків», «кримінальні правопорушення, які кваліфікуються наявністю додаткових тяжких наслідків» або «кримінальні правопорушення з похідними наслідками». Вказаною термінологією, що є близька за змістом, намагаються відобразити специфіку таких кримінальних правопорушень. До них, насамперед, належать умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило

смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України), та умисне знищення або пошкодження майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 194 КК України).

Питання про виокремлення цього виду ускладненого одиничного кримінального правопорушення у самостійний вид, відмінний від розглянутого складеного кримінального правопорушення, є дискусійним у кримінально-правовій доктрині. Водночас специфікою цього виду одиничного правопорушення є те, що тут наявні два суспільно небезпечні наслідки – проміжний (основний) та похідний (додатковий). Ці наслідки настають послідовно, один за одним у результаті вчинення особою суспільно небезпечного діяння. Наприклад, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, у розглядуваному контексті можна уявити так: суспільно небезпечний наслідок, характерний для тяжкого тілесного ушкодження (проміжний) та смерть потерпілого (похідний). Подібна схема характерна для будь-якого кримінального правопорушення з проміжними наслідками. Тут проміжний наслідок зумовлює наступний – похідний. На відміну від складених кримінальних правопорушень, суб'єктивне ставлення до цих видів наслідків є різним. До проміжного (основного) наслідку ставлення є умисним, а до похідного (додаткового) – необережним.

Також потрібно пам'ятати, що наявність проміжного наслідку в цих кримінальних правопорушеннях відрізняє їх від будь-якого іншого діяння, яке тягне за собою настання суспільно небезпечних наслідків. Наприклад, у складі кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 140 КК України (неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником), відповідальність відповідного суб'єкта настає у разі, якщо недбала поведінка спричинила тяжкі наслідки для хворого і ці тяжкі наслідки є результатом неналежного виконання своїх професійних обов'язків, а не якогось проміжного наслідку.

Отже, якщо немає проміжних наслідків, то й такого виду ускладненого одиничного кримінального правопорушення, як кримінальне правопорушення з похідними наслідками, також не буде.

Наведений детальний опис поняття та видів одиничних кримінальних правопорушень пояснюється тим,

що це найважливіший інструмент для пізнання інституту множинності кримінальних правопорушень. Це виявляється у тому, що:

1) поняття та характеристика видів одиничних кримінальних правопорушень дає можливість уявити, з яких структурних елементів складається сама множинність кримінальних правопорушень. Остання ж становить у цьому аспекті різні «набори», комбінації одиничних кримінальних правопорушень – простих одиничних кримінальних правопорушень, триваючих, продовжуваних, складених кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень з похідними наслідками;

2) поняття і види одиничних кримінальних правопорушень мають значення для кваліфікації та визначення наслідків кримінально-правового характеру: наприклад, якщо діяння становить ускладнене одиничне кримінальне правопорушення, то воно не кваліфікується за сукупністю кримінальних правопорушень або не становить їх повторності. Одиничне кримінальне правопорушення, на відміну від множинності кримінальних правопорушень, не виключає можливості застосування заохочувальних заходів кримінально-правового впливу тощо;

3) поняття та характеристика окремих видів одиничних кримінальних правопорушень необхідні для відмежування їх від подібних до них форм множинності кримінальних правопорушень: складеного кримінального правопорушення від сукупності кримінальних правопорушень; продовжуваного кримінального правопорушення від їх повторності тощо.

Наприклад:

У наведеному навчальному прикладі також спостерігається набір різноманітних одиничних правопорушень, простих та ускладнених, закінчених та незакінчених, тотожних, однорідних та різнорідних, проте всі вони можуть бути складовими різних форм множинності кримінальних правопорушень.

3. Наступною ознакою множинності кримінальних правопорушень є те, що вона передбачає відсутність матеріально-правових і процесуальних перешкод для

визнання окремих кримінальних правопорушень елементами (складовими) множинності.

Тобто всі складові множинності кримінальних правопорушень повинні зберігати свої правові властивості, здатність тягнути наслідки кримінально-правового характеру у широкому розумінні. Так, моментом початку здатності кримінального правопорушення тягнути кримінально-правові наслідки у матеріально-правовому аспекті, видається, є момент закінчення кримінального правопорушення, або переривання його поза волею винної особи на стадії готування або замаху на кримінальне правопорушення. Моментом закінчення такої здатності є момент погашення або зняття судимості. У проміжку між цими моментами кримінальне правопорушення зберігає свої юридичні властивості, необхідні для того, щоб стати елементом множинності. Наприклад, у разі вчинення декількох кримінальних правопорушень одночасно (ідеальна сукупність) особа добровільно відмовляється від доведення одного кримінального правопорушення до кінця, вчинивши разом інше правопорушення, – множинності не виникає: особа придбала вогнепальну зброю з метою вчинити умисне вбивство – ідеальна сукупність закінченого складу, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, та готування до умисного вбивства (ч. 1 ст. 14 – ч. 1 ст. 115 КК України) – у разі припинення умисного вбивства на стадії готування. Якщо ж особа добровільно відмовилася від доведення вбивства до кінця, її поведінка може бути кваліфікована лише за ч. 1 ст. 263 КК України – особа вчинила одне кримінальне правопорушення.

Матеріально-правовою перешкодою визнання кримінального правопорушення елементом множинності також є звільнення особи на підставах, визначених у КК України, від кримінальної відповідальності. Наприклад, якщо щодо одного кримінального правопорушення минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності й особа звільнена від кримінальної відповідальності ухвалою суду на підставі положень ст. 49 КК України, то вчинення цією особою наступного кримінального правопорушення множинності не утворює.

З-поміж процесуальних перешкод визнання кримінального правопорушення елементом множинності можна навести, наприклад, таке: ст. 477 КПК України передбачає

поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Тобто ч. 1 ст. 477 КПК України містить перелік кримінальних правопорушень, провадження за якими може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого. У разі якщо особа вчинила якесь кримінальне правопорушення, передбачене цим переліком, а потерпілий не звернувся із заявою про таке правопорушення до компетентних органів, вчинення цією ж особою наступного кримінального правопорушення не створює множинності кримінальних правопорушень.

Наприклад:

Попередня кримінально протиправна поведінка учасників групи: Івана, Петра та Миколи зберігає своє кримінально-правове значення, адже Іван перебуває у кримінально-протиправному стані триваючого правопорушення, передбаченого ст. 263 КК України, Петро має непогашену судимість за замах на крадіжку, а Микола у межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності вчинив шахрайство та звалтування.

Отже, підсумовуючи окреслене, погодимось із тим, що множинність кримінальних правопорушень, вчинених однією особою, наділена такими ознаками:

1. Складовими множинності визнаються тільки кримінальні правопорушення, діяння, визнані такими відповідно до положень ч. 1 ст. 11 КК України, наділені ознаками, характерними саме для кримінальних правопорушень.

2. Її складовими є одиничні кримінальні правопорушення.

3. Відсутність матеріально-правових і процесуальних перешкод для визнання окремих кримінальних правопорушень елементами (складовими) множинності.

2. ФОРМИ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Відсутність у кримінальному законодавстві закріпленого поняття «множинність кримінальних правопорушень», полісемія цього терміна у кримінально-правовій доктрині призводять до дискусійності виокремлення різновидів такого явища, наповнення несуперечливим змістом цього кримінально-правового інституту.

Закріплення у КК України у Розділі VII Загальної частини положень, що стосуються повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень, зовсім не означає, що повторність, сукупність та рецидив є саме видами множинності кримінальних правопорушень. А надто аналіз поняття множинності, її необхідних та істотних ознак та зіставлення їх зі змістом повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень дає можливість стверджувати, що останні не є видами множинності, оскільки не є результатом логічної операції поділу поняття. Про це йдеться у спеціальній юридичній літературі, де вказується, що ці «види множинності» виокремлені з поняття «множинність кримінальних правопорушень» із порушенням правил класифікування: такий поділ поняття відбувся одночасно за двома підставами: наявність чи відсутність попереднього засудження (рецидив та повторність) та кількість учинених діянь (сукупність кримінальних правопорушень, з одного боку, та повторність і рецидив – з іншого). Крім того, порушена вимога про те, що обсяг явищ, які охоплюються цими поняттями, не повинен збігатися. Інакше кажучи, якщо ми щось відносимо до сукупності кримінальних правопорушень, воно не повинно становити їх повторність. Тут же як самостійні «види» множинності виділено явища різного ступеня узагальнення, адже, наприклад, рецидив охоплюється поняттям «повторність кримінальних правопорушень».

Отже, застосовуючи традиційну термінологію, залежно від критерію, який обрано як підставу класифікації, можна визначити такі види множинності:

– залежно від того, чи передбачені кримінальні правопорушення однією і тією є статтею Особливої частини КК,

чи різними (формальний критерій): повторність та сукупність кримінальних правопорушень;

– залежно від того, чи вчинено декілька кримінальних правопорушень одним суспільно небезпечним діянням, чи декількома, вчиненими у різний час (фактичний критерій): повторність та ідеальна сукупність кримінальних правопорушень;

– залежно від того, чи пов'язана множинність із попереднім засудженням за одне з кримінальних правопорушень (юридичний критерій): рецидив та сукупність кримінальних правопорушень.

Зрозуміло, що подібні класифікації можуть мати не один рівень, а бути продовженими, тобто кожен виокремлений вид множинності може бути поділений на підвиди тощо. У результаті проведеної класифікації за всіма правилами цієї логічної операції ми зможемо отримати систему видів цього складного кримінально-правового поняття.

У кримінально-правовій доктрині України містяться підходи, відповідно до яких виокремлені у КК України прояви множинності кримінальних правопорушень не вичерпують собою всіх можливих випадків вчинення особою декількох кримінальних правопорушень, кожне з яких зберігає своє кримінально-правове значення. Наприклад, повторністю, сукупністю чи рецидивом кримінальних правопорушень не охоплюються випадки вчинення умисного кримінального правопорушення особою, яка має непогашену та незняту судимість за необережне кримінальне правопорушення, чи навпаки: вчинення особою, яка має непогашену та незняту судимість за умисне правопорушення нового необережного кримінального правопорушення. Не може бути визначений ні як рецидив, ні як сукупність кримінальних правопорушень випадок, коли особа вчинила нове кримінальне правопорушення у проміжок часу піж постановленням обвинувального вироку за попереднє кримінальне правопорушення, але до набрання цим вирокком законної сили тощо.

Однак Розділ VII Загальної частини КК України вказує нам на такі прояви множинності, як повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень. Майже вся навчальна література з кримінального права спрямована

на висвітлення саме цих правових проявів множинності, а тому цілком справедливими видаються твердження про те, що нормативні положення КК України, які стосуються інституту множинності у кримінальному праві України, закріплюють результат не класифікації, а лише певної систематизації, яка передбачає:

1) узагальнення окремих проявів множинності кримінальних правопорушень за найбільш суттєвими, на думку законодавця, у кримінально-правовому розумінні ознаками;

2) виокремлення найбільш типових форм, а не видів множинності кримінальних правопорушень;

3) юридичну характеристику кожної з виділених форм множинності кримінальних правопорушень; це, зокрема, передбачає: розкриття основних юридичних ознак відповідної форми множинності кримінальних правопорушень; розгляд основних способів їх відображення у законі; виділення та характеристику основних різновидів цих форм множинності кримінальних правопорушень та з'ясування їх кримінально-правового значення.

Отже, відображений у КК України інститут множинності кримінальних правопорушень має такі три основні форми: 1) повторність кримінальних правопорушень; 2) сукупність кримінальних правопорушень та 3) рецидив кримінальних правопорушень.

3. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ ПОВТОРНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Визначення повторності

Відповідно до ч. 1 ст. 32 КК України, *повторністю кримінальних правопорушень визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу.*

Повторність як форма множинності кримінальних правопорушень за своєю природою передбачає вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, учинених як особою самотійно, так і у співучасті з іншими особами. Крім того, етимологічно «повторити» – означає зробити вдруге. Тому, крім ознак, які законодавець зазначив у ч. 1 ст. 32 КК України, варто наголосити на тому, що повторність містить два або більше кримінальних правопорушень, які відокремлені одне від одного у часі. Проте, враховуючи загальне поняття множинності кримінальних правопорушень та положення ч. 4 ст. 32 КК України, повторність відсутня, якщо за раніше вчинене кримінальне правопорушення особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення було погашено або знято, а також після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку.

Ознаки повторності

Отже, множинність кримінальних правопорушень є повторністю, якщо вона відповідає такій сукупності ознак:

1. Особою (самотійно або у співучасті) вчинено два або більше самотійних (закінчених або перерваних на стадії готування чи замаху) одиничних кримінальних правопорушень.

Водночас портрібно враховувати, що ці самостійні кримінальні правопорушення: а) передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України; б) передбачені різними статтями Особливої частини КК України, і в статті, за якою кваліфікується наступне кримінальне правопорушення, вчинення попереднього кримінального правопорушення передбачене як кваліфікуюча ознака (або, інакше кажучи, – безпосередньо передбачено в Особливій частині КК України). Наприклад, повторним буде вчинення двох або більше крадіжок, передбачених ст. 185 КК України, і повторним також варто вважати вчинення грабежу (ст. 186 КК України) після вчинення цієї ж особою крадіжки (ст. 185 КК України), оскільки у примітці 1 до ст. 185 КК України зазначено, що у статтях 185, 196 та 189–191 повторним визнається кримінальне правопорушення, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених цими статтями або статтями 187, 262 цього Кодексу.

Наприклад:

В описаному випадку Петро вчиняє продовжувану крадіжку після засудження за крадіжку, тобто повторність, пов'язану із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення, і ці правопорушення передбачені однією і тією ж статтею Особливої частини КК України (ст. 185 КК України), тому друга крадіжка буде вчинена повторно. Микола ж вчиняє крадіжку після вчинення шахрайства – кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України. Відповідно до наведених положень примітки до ст. 185, наступна після шахрайства крадіжка так само вважатиметься вчиненою повторно.

Одиничні кримінальні правопорушення, які утворюють повторність, можуть мати різний характер. Повторність може мати місце при поєднанні двох або більше простих одиничних кримінальних правопорушень, триваючих, продовжуваних, або, наприклад, складених.

Водночас для поняття повторності не має значення, чи були обидва чи більше кримінальних правопорушень, які в неї входять, закінченими у розумінні ч. 1 ст. 13 КК України, чи щодо них констатовано наявність стадії готування (ч. 1 ст. 14 КК України) або ж замаху (ст. 15 КК України).

Для констатації наявності повторності не має також значення, чи особа вчинила один зі злочинів самостійно, чи у співучасті з іншими особами, виконуючи разом роль якогось із співучасників (ст. 27 КК України) чи вчинила це правопорушення у складі визначеної у законі групи чи організації (ст. 28 КК України).

Так, у п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 року № 2 зазначено, що відповідальність за повторне умисне вбивство настає незалежно від того, чи була винна особа раніше засуджена за перший злочин, вчинила вона закінчене вбивство чи готування до нього або замах на нього, була вона виконавцем чи іншим співучасником злочину. Крім того, подібне положення міститься і у п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 року № 7.

2. Одиничні кримінальні правопорушення, які охоплюються повторністю, вчиняються у різний час, тобто відокремлені одні від одних певним часовим проміжком. За цією ознакою ця форма множинності відрізняється від так званої ідеальної сукупності. Для з'ясування змісту цієї ознаки необхідно визначитись із тим, який момент вчинення кримінального правопорушення необхідно брати до уваги під час встановлення відокремлення у часі вчинення декількох правопорушень: початку вчинення правопорушення чи його закінчення.

Судова практика, сформована в Україні та відображена у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» підтримує позицію про те, що у межах повторності кримінальних правопорушень їх неодноразове вчинення означає, що не збігаються за часовими показниками початкові моменти вчинення кожного з правопорушень. Тому повторність можуть утворювати кримінальні правопорушення, одне з яких було вчинене у період, коли інше вже розпочалося, але ще не закінчилося (наприклад, після початку вчинення шахрайства,

але до його закінчення особа вчиняє крадіжку). У такому разі вчиненим повторно вважатиметься правопорушення, розпочате пізніше.

3. Для повторності не має значення, чи була або не була особа засуджена за раніше вчинене нею правопорушення. Якщо звернутися до положень КК України, в яких використовується ознака повторності, в таких положеннях не обумовлено, що особа повинна бути, або, навпаки, не бути засуджена за раніше вчинене правопорушення. У всіх статтях Особливої частини, де використана ознака повторності (а їх понад 100), просто вказується на вчинення кримінального правопорушення повторно без будь-яких додаткових умов. Отож повторність кримінальних правопорушень має місце як у випадках, коли за перше із вчинених кримінальних правопорушень особа не була засуджена, так і у випадках, коли наступне правопорушення було вчинене після засудження. Заразом передбачене у відповідних статтях (частинах статей) Особливої частини КК України вчинення кримінального правопорушення повторно або особою, яка раніше вчинила відповідне правопорушення, є кваліфікуючою ознакою певного кримінального правопорушення, тобто притаманна саме кваліфікованому складу. Тому, якщо за вчинення попереднього кримінального правопорушення (кількох попередніх правопорушень) особу не було засуджено, кожне із правопорушень, які утворюють повторність, має бути предметом самостійної кримінально-правової оцінки і знайти своє відображення у формулі кваліфікації.

Наприклад:

Як впливає з описаного у прикладі, Петро вже був засуджений, а Микола – ні. Однак обидва вони вчиняють кримінальне правопорушення повторно незалежно від факту засудження за попереднє кримінальне правопорушення. Однак Петрові ще раз інкримінувати попередню крадіжку не можна, а Миколі – вчинення ним шахрайства обов'язково ставиться у вину і відображається у формулі кваліфікації.

У ч. 4 ст. 32 КК України є положення про те, що повторність відсутня, якщо за раніше вчинене кримінальне

правопорушення особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення було погашено або знято, а також після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку. Щоправда потреба у збереженні здатності мати правові наслідки для елементів повторності не відрізняється від відповідної ознаки загального поняття множинності кримінальних правопорушень, формою якого є повторність. Тому виокремлювати цю властивість як окрему ознаку повторності кримінальних правопорушень, не потрібно.

Види повторності кримінальних правопорушень

Виокремлюючи та характеризуючи види повторності кримінальних правопорушень, варто зауважити на таке. Безпосередньо із змісту положень ст. 32 КК України впливає поділ повторності кримінальних правопорушень на повторність тотожних кримінальних правопорушень та **повторність однорідних кримінальних правопорушень**. Критерієм виокремлення таких видів повторності буде формальний критерій – якими статтями Особливої частини передбачені кримінальні правопорушення, які складають повторність.

Повторність тотожних кримінальних правопорушень

Можна зробити висновок, що визначаючи поняття «повторність кримінальних правопорушень» у ч. 1 ст. 32 КК України, законодавець має на увазі **повторність тотожних кримінальних правопорушень**. Водночас застосування терміна «тотожний» до кримінальних правопорушень, які складають повторність, необхідно обумовити спеціально, оскільки його значення відрізнятиметься від значення слова «тотожний» в українській мові. Слово «тотожний» означає такий самий, однаковий з чимось, цілком подібний до чогось, схожий один з одним за своєю суттю й зовнішніми ознаками та виявом. Зрозуміло, очікувати такої тотожності кримінальних правопорушень, які складають повторність, не варто, а подекуди

не можливо. Говорячи про «тотожні кримінальні правопорушення», варто орієнтуватись на формальний бік цього питання, відображений у ч. 1 ст. 32 КК, а саме: **тотожними кримінальними правопорушеннями потрібно визнавати або частиною статті Особливої частини КК України.** Так, повторність буде складати, наприклад вчинення однією особою крадіжки гаманця у трамваї та скоєння крадіжки велосипеда з парковки біля супермаркету – види поведінки, які складно визнати тотожними за об'єктивними ознаками, однак які охоплюються ст. 185 КК України. Відтак першу крадіжку варто кваліфікувати за ч. 1 ст. 185, а наступну – за ч. 2 ст. 185 КК України за ознакою повторності.

Повторність однорідних кримінальних правопорушень

Щодо **повторності однорідних кримінальних правопорушень**, встановлення змісту цього виду повторності залежить від правильного розуміння поняття «однорідні кримінальні правопорушення». Кримінально-правова доктрина України пропонує під однорідними кримінальними правопорушеннями розуміти кримінальні правопорушення, суспільна небезпека яких є приблизно однаковою, які посягають на однакові або подібні об'єкти кримінально-правової охорони і вчиняються за однією і тією самою формою вини тощо. Однак при вирішенні того, чи належать кримінальні правопорушення, які складають повторність, до однорідних, необхідно орієнтуватись, як і у випадку тотожних кримінальних правопорушень, на формальну ознаку, визначену у КК України. Так, у ч. 3 ст. 32 КК України зазначено, що **вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями цього кодексу, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу.**

Під час опису повторності однорідних кримінальних правопорушень законодавець у КК України використовує різні законодавчі прийоми. Найбільш поширеним з них є використання примітки до статті Особливої частини, в якій відзначено

відповідне поняття повторності того чи іншого кримінального правопорушення і перераховано статті Особливої частини КК, які встановлюють відповідальність за ті правопорушення, які у цьому конкретному випадку вважаються однорідними. Крім уже згаданої примітки до ст. 185 КК України, такий прийом використано, наприклад, у примітці 1 до ст. 224; примітці 2 до ст. 289; примітці 4 до ст. 354 КК України тощо.

В окремих випадках законодавець визначає однорідні кримінальні правопорушення безпосередньо у диспозиціях статей, які передбачають відповідальність за повторне кримінальне правопорушення. Водночас може бути застосований перелік із номерами статей про однорідні кримінальні правопорушення або ж використання їх назви. Наприклад, ч. 2 ст. 187 КК України встановлює кримінальну відповідальність за розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм. Натомість ч. 2 ст. 307 КК України, зокрема, встановлює відповідальність за ті самі дії, вчинені... особою, яка раніше вчинила одне із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 308–310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу... Інколи законодавець, визначаючи повторність однорідних кримінальних правопорушень, використовує перелік статей про кримінальні правопорушення, які не можуть становити складової повторності, встановлюючи так звану «негативну» ознаку. Так, цей прийом використано у п.13 ч. 2 ст. 115 КК України, де встановлена відповідальність за умисне вбивство особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116–118 цього Кодексу.

Наприклад:

У навчальному прикладі ознакам повторності однорідних кримінальних правопорушень буде відповідати поведінка Миколи щодо вчинення ним спочатку шахрайства (ч. 1 ст. 190 КК України), а потім крадіжки, вчиненої повторно за попередньою змовою групою осіб, поєднану із проникненням у житло (ч. 3 ст. 185 КК України).

Повторність, пов'язана із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення

За критерієм наявності факту засудження особи за попереднє кримінальне правопорушення, повторність кримінальних правопорушень можна поділити на **повторність, пов'язану із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення, та повторність, не пов'язану із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення.**

Як вже йшлося, факт наявності засудження за попереднє кримінальне правопорушення не впливає на констатацію наявності такої форми множинності, як повторність кримінальних правопорушень. Тобто у випадку, коли у статті Особливої частини КК України передбачена відповідальність за вчинення якогось кримінального правопорушення повторно (ч. 2 ст. 149; ч. 2 ст. 153; ч. 2 ст. 163; ч. 2 ст. 185 КК України та інші понад 100 посягань), то для кримінально-правової оцінки за цими статтями вчиненого кримінального правопорушення не має значення, чи засуджувалась ця особа за перше кримінальне правопорушення, чи ні. Інакше кажучи, у всіх випадках, коли КК вживає у статтях Особливої частини термін «повторність», ним охоплюються обидва вказані її види.

Повторність, пов'язана із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення, у разі, коли її елементами є умисні кримінальні правопорушення, за своїм змістом та обсягом збігається із такою формою множинності, як рецидив кримінальних правопорушень. Про цей вид повторності йдеться у випадках, коли законодавець прямо вказує на цей зв'язок. Наприклад, ч. 2 ст. 164 КК України встановлює відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею. Подібно до цього, ч. 2 ст. 201 КК України також передбачає відповідальність за контрабанду культурних цінностей та зброї, вчинену особою, раніше судимою за контрабанду. Зміст і види такої форми множинності, як рецидив кримінальних правопорушень, буде розкрито пізніше.

Неодноразовість, систематичність, промисел

Доктрина кримінального права знає й класифікацію видів повторності кримінальних правопорушень, залежно від кількості елементів, які її складають. За цією ознакою виокремлюють такі види повторності кримінальних правопорушень, як **неодноразовість, систематичність та вчинення кримінального правопорушення у вигляді промислу**. Ця класифікація стосується повторності тотожних кримінальних правопорушень і не використовується у чинному КК України.

Водночас вказані терміни застосовуються законодавцем для конструювання об'єктивної сторони окремих складів кримінальних правопорушень та відображаються у статтях Особливої частини КК України:

– ознака **«неодноразовість»** використана у КК України один раз і позначає не вид повторності, а необхідну кількість діянь, які становлять об'єктивну сторону складу відповідного правопорушення. Йдеться про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 434 КК України «Погане поводження з військовополоненими», об'єктивна сторона якого передбачає таку форму поведінки, як «погане поводження з військовополоненими, яке мало місце неодноразово...». Тобто, склад цього правопорушення з об'єктивної сторони буде наявний, коли винна особа вчинить погане поводження із потерпілими щонайменше вдруге. Однак множинності тут не виникає, оскільки вчиняється лише одиничне кримінальне правопорушення;

– ознака **«систематичність»** використана законодавцем у КК України в п'яти випадках із тією ж метою, що і неодноразовість – для визначення кількісної характеристики діяння, яке становить об'єктивну сторону складу відповідного правопорушення. Так, діяння у складі доведення до самогубства (ч. 1 ст. 120 КК України), зокрема, становить систематичне приниження людської гідності особи або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі. Тобто особа підлягатиме кримінальній відповідальності у разі вчинення відповідної дії втретє, зрозуміло, що за наявності інших ознак відповідного складу правопорушення. Така ж ознака застосовується законодавцем у ст. 126-1; ч. 1 ст. 150-1; ч. 1 ст. 390 КК України. Також множинності

кримінальних правопорушень не виникає у зв'язку із тим, що складова «систематичності» – одноразова поведінка особи – не становить собою об'єктивної сторони складу якогось кримінального правопорушення;

– вчинення кримінального правопорушення *«у вигляді промислу»* використано законодавцем лише в одному складі КК України, передбаченому ст. 249 «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом». І у цьому випадку йдеться не про множинність кримінальних правопорушень, а про характеристику діяння у складі одиначного кримінального правопорушення.

Водночас у кримінально-правовій доктрині такі види повторності тотожних злочинів мають свій визначений зміст, який полягає у такому:

– під *неодноразовістю* розуміють вчинення особою тотожного кримінального правопорушення хоча б вдруге за умови, що за їх вчинення особа не була засуджена;

– під *систематичністю* розуміють вчинення кримінального правопорушення хоча б втретє, причому за наявності певної тенденції у поведінці винної особи;

– вчинення кримінального правопорушення *у вигляді промислу* – це така систематична кримінально-протиправна діяльність, яка є для винної особи основним чи додатковим джерелом існування або засобом систематичного збагачення.

Співвідношення повторності із суміжними явищами

Визначаючи співвідношення повторності кримінальних правопорушень із суміжними явищами, нагадаємо, що найбільше ця форма множинності дотична до реальної сукупності кримінальних правопорушень та рецидиву кримінальних правопорушень. У окремих своїх підвидах повторність і змістовно, і за обсягом збігається із цими формами і видами множинності кримінальних правопорушень й відшукати розмежувальні ознаки в таких випадках не видається можливим. Тому у кримінально-правовій доктрині містяться положення про так звану «повторність-сукупність» кримінальних правопорушень.

Наприклад:

Так, повторність кримінальних правопорушень, яка міститься у поведінці Петра, є одночасно і рецидивом кримінальних правопорушень, а повторність різнорідних правопорушень у поведінці Миколи (звальтування та крадіжки) одночасно наділена ознаками реальної сукупності.

Найближче до повторності кримінальних правопорушень з-поміж ускладнених одиничних кримінальних правопорушень знаходиться продовжуване кримінальне правопорушення. Тому і судова практика, і кримінально-правова доктрина приділяє питанню розмежування цих правових понять достатньо уваги.

Цьому питанню присвячено п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки». Верховний Суд України ще у 2010 році висловив свою позицію з цього проводу, яка полягає у такому: від повторності кримінальних правопорушень необхідно відрізнити продовжуване кримінальне правопорушення, яке відповідно до ч. 2 ст. 32 КК складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально-протиправним наміром. Такі діяння не утворюють повторності, оскільки кожне з них стає елементом одиничного (єдиного) кримінального правопорушення і окремим (самостійним) кримінальним правопорушенням щодо будь-якого іншого з цих діянь бути не може, а при повторності тотожних кримінальних правопорушень кожне із них має свою суб'єктивну сторону, зокрема самостійний умисел, який виникає щоразу перед вчиненням окремого кримінального правопорушення.

Видається, що така позиція Верховного Суду України разом із положеннями, викладеними у цьому навчальному посібнику, щодо продовжуваного кримінального правопорушення, достатньо повно визначають відмінність між цими явищами.

Кримінально-правове значення повторності кримінальних правопорушень

Повторність кримінальних правопорушень має значення як для вирішення питань кримінально-правової кваліфікації вчинених посягань, так і для визначення наслідків кримінально-правового характеру, які настануть для особи, визнаної судом винною у їх вчиненні.

Ця форма множинності кримінальних правопорушень, напевне, створює найбільше проблем для правильної кримінально-правової кваліфікації випадків вчинення особою декількох кримінальних правопорушень, кожне з яких потребує кримінально-правової оцінки. Водночас потрібно враховувати загальне правило кримінально-правової оцінки будь-якого суспільно небезпечного посягання: кожне посягання повинно одержати самостійну кримінально-правову оцінку. Повторність кримінальних правопорушень кваліфікується за сукупністю статей КК України у випадках:

1) якщо це повторність однорідних кримінальних правопорушень, кожне з яких передбачене окремою статтею Особливої частини КК України. Наприклад, особа вчинила напад у складі банди, а через деякий час самостійно вчинила розбійний напад, її поведінка кваліфікується за сукупністю таких статей: ст. 257; ч. 2 ст. 187 КК України;

2) якщо це повторність тотожних кримінальних правопорушень, але особа одне з них не закінчила з незалежних від її волі причин, або була співучасником (за винятком виконавця або співвиконавця). Наприклад, особа спочатку вчинила закінчений замах на крадіжку, а потім, через деякий час, – крадіжку чужого майна, отож її поведінка кваліфікуватиметься за сукупністю таких статей: ч. 2 ст. 15 – ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України. Або ж у першій крадіжці особа була пособником, а другу крадіжку вчинила самостійно, тоді кваліфікація матиме такий вигляд: ч. 5 ст. 27 – ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України.

Зрозуміло, що друге і всі подальші кримінальні правопорушення, які становлять повторність тотожних та однорідних кримінальних правопорушень, повинні бути оцінені за тією частиною статті Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинене

повторно. Якщо такої кваліфікуючої ознаки у складі кримінального правопорушення немає, то вона не може бути відображена у формулі кваліфікації, але обов'язково враховується при призначенні покарання як обставина, яка його обтяжує.

На такий порядок кримінально-правової оцінки повторності кримінальних правопорушень вказує й Пленум Верховного Суду України у п. 7 Постанови «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки». Щоправда зазначає, що вчинені кримінальні правопорушення, крім повторності, утворюють ще й сукупність. Справді, описані випадки вимагають застосування сукупності статей Особливої частини КК України для кримінально-правової оцінки повторності. Але це відповідає наведеному загальному правилу кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних посягань.

Найбільш складними для вирішення є випадки кримінально-правової оцінки повторності тотожних кримінальних правопорушень, якщо вони передбачені однією частиною однієї статті Особливої частини КК України. У кримінально-правовій доктрині та у судовій практиці можна знайти позицію, що вчинене у такій ситуації має кваліфікуватись лише за тією частиною статті КК, яка передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинене повторно. Інакше кажучи, якщо особа вчинила дві крадіжки без кваліфікуючих ознак, її поведінка повинна кваліфікуватись тільки за ч. 2 ст. 185 КК України.

Пленум Верховного Суду України з цього приводу висловлюється однозначно і, як видається, обґрунтовано. У низці своїх постанов (зокрема, п. 17 Постанови від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», п. 6 Постанови від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», п. 20 Постанови від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності», п. 9 Постанови від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки») орієнтує на те, щоб давати першому кримінальному

правопорушенню, яке входить до складу повторності та вчинене за відсутності кваліфікуючих ознак, самотійну правову оцінку.

Отже, якщо вчинено дві крадіжки без кваліфікуючих ознак, формула кваліфікації вчиненого виглядатиме так: ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України.

Ускладнює описаний випадок вчинення, наприклад, 3-х і більше крадіжок без кваліфікуючих ознак. Є два варіанти кваліфікації у такому разі: 1) ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України. Тобто друга і всі наступні випадки крадіжок охоплюються застосуванням кваліфікованого складу цього правопорушення за ознакою повторності.

Такий висновок можна зробити із рекомендації Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки», у п. 7 якої вказано, що якщо злочини, які утворюють повторність, відповідають одному і тому ж складу злочину (наприклад, три крадіжки, поєднані з проникненням у житло, п'ять розбоїв, вчинених організованою групою, тощо), їх кваліфікація здійснюється за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК. У таких випадках повторність злочинів повинна зазначатись у процесуальних документах, які стосуються обвинувачення особи, як кваліфікуюча ознака відповідних злочинів.

Здається такий підхід є недостатньо обґрунтованим, оскільки не дає можливості дати кримінально-правову оцінку всім суспільно небезпечним посяганням, інкримінувати особі все, що вона вчинила. Тому, гадаємо, є всі підстави рекомендувати застосовувати другий можливий варіант кваліфікації: 2) ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України. У цьому разі вся кримінальна протиправна поведінка винної особи відобразатиметься у формулі кваліфікації.

Повторність кримінальних правопорушень має значення і для визначення наслідків кримінально-правового характеру особі, яка винна у вчиненні декількох кримінальних правопорушень, які становлять, власне, повторність:

1) вчинення такого виду кримінального правопорушення, як злочин, повторно враховується при призначенні покарання як обставина, яка його обтяжує відповідно до п. 1 ч. 1

ст. 67 КК України. Водночас потрібно пам'ятати, що відповідно до ч. 4 ст. 67 КК України, якщо повторність врахована як ознака складу кримінального правопорушення при його кваліфікації, таку обставину суд не може враховувати вдруге як таку, що обтяжує покарання. Це правило ґрунтується на принципі *non bis in idem*;

2) якщо у результаті кримінально-правової оцінки повторності кримінальних правопорушень поведінка кваліфікована за сукупністю статей Особливої частини КК України, покарання призначатиметься із урахуванням положень ст.ст. 70–72 КК України;

3) вчинення повторного кримінального правопорушення виключає можливість застосування до особи тих заохочувальних заходів кримінально-правового впливу, підставою застосування яких є вчинення кримінального правопорушення вперше (ст.ст. 45–48 КК України);

4) повторне вчинення кримінального правопорушення певного виду перериває перебіг строку давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 49 КК України) та строку давності виконання обвинувального вироку (ч. 4 ст. 80 КК України);

5) повторне вчинення кримінального правопорушення перешкоджає також використанню окремих заохочувальних заходів кримінально-правового впливу (ч. 3 ст. 78; ч. 6 ст. 79; ч. 4 ст. 81; ч. 6 ст. 82; ч. 6 ст. 83 КК України).

Завершуючи розгляд повторності кримінальних правопорушень, зазначимо, що автори проекту КК України вирішили відмовитися від цієї форми множинності кримінальних правопорушень. За логікою законопроекту, вчинення будь-якого кримінального правопорушення вдруге має бути оцінено як сукупність кримінальних правопорушень.

4. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ СУКУПНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Вступні зауваги

Як впливає із вищенаведеного, основна проблема кримінально-правової оцінки повторності кримінальних правопорушень полягає у тому, чи потрібно застосовувати кримінальний закон за сукупністю його статей, чи повторне правопорушення охоплює попередню кримінально-протиправну діяльність. Як йшлося, за загальним правилом самостійній кримінально-правовій оцінці підлягає кожне вчинене особою кримінальне правопорушення, навіть у випадку їх повторності. Тому у кримінально-правовій доктрині порушується питання про потребу існування цієї форми множинності кримінальних правопорушень, адже покарання за вчинення повторних кримінальних правопорушень, не пов'язаних із попереднім засудженням, так чи інакше призначатиметься за правилами про призначення покарання за сукупність кримінальних правопорушень. З цим ймовірно пов'язано і зникнення повторності як форми співучасті із проекту КК України, і фактичне охоплення того змісту, який вкладається в неї зараз, поняттям сукупності кримінальних правопорушень. Таке вирішення наявності проблеми, щоправда, має потягнути за собою і зникнення з КК України «повторності» як ознаки, яка кваліфікує кримінальне правопорушення, і «повторності» як обставини, яка обтяжує покарання.

Визначення сукупності

Відповідно до ч. 1 ст. 33 КК України, *сукупністю кримінальних правопорушень визначається вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жодне з яких її не було засуджено.*

Ознаки сукупності

З етимологічного змісту терміна «сукупність» випливає те, що йдеться про вчинення не менше двох самостійних кримінальних правопорушень. Враховуючи нормативне визначення цієї форми множинності, положення кримінально-правової доктрини України та судової практики, варто виокремити такі ознаки сукупності кримінальних правопорушень:

1. Вчинення особою двох або більше самостійних кримінальних правопорушень.

Йдеться про те, що кожен з елементів сукупності кримінальних правопорушень становить самостійне одиначне кримінальне правопорушення. Таке одиначне кримінальне правопорушення може мати різні форми, але воно завжди має ознаки одного складу кримінального правопорушення, а його вчинення є самостійною підставою кримінальної відповідальності. Сукупність кримінальних правопорушень можуть становити й декілька простих одиначних кримінальних правопорушень (наприклад, умисне вбивство і контрабанда), й декілька ускладнених кримінальних правопорушень (незаконне позбавлення волі й насильницький грабiж), й просте та ускладнене кримінальне правопорушення (незаконне поведження зі зброєю та згвалтування).

Наприклад:

Так, у описаній у навчальному прикладі ситуації сукупність кримінальних правопорушень буде наявна у поведінці Івана – незаконне поведження зі зброєю (ч. 1 ст. 263 КК України) та розбій, поєднаний із проникненням у житло (ч. 3 ст. 187 КК України), а також у поведінці Миколи – згвалтування (ч. 1 ст. 152 КК України) та крадіжка у складі групи осіб за попередньою змовою, поєднана із проникненням у житло (ч. 3 ст. 185 КК України).

2. Кожне кримінальне правопорушення, яке входить до складу сукупності, повинно бути передбачене різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК України.

З цією ознакою пов'язане правило кримінально-правової оцінки сукупності кримінальних правопорушень, відображене у ч. 2 ст. 33 КК України – при сукупності кримінальних

правопорушень кожне з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК України.

Враховуючи те, що елементами сукупності кримінальних правопорушень, за загальним правилом, виступають діяння, які відповідають різним складам кримінальних правопорушень – насамперед різнорідні кримінальні правопорушення, передбачені різними статтями Особливої частини КК України, проблем на практиці із кримінально-правовою оцінкою цієї форми множинності не виникає. Кожне вчинене особою самостійне кримінальне правопорушення відображається у формулі кваліфікації за самостійною статтею Особливої частини КК України. Наприклад, особа спочатку вчиняє умисне вбивство двох осіб, а згодом – крадіжку, поєднану із проникненням у житло: формула кваліфікації матиме такий вигляд – п. 1 ч. 2 ст. 115; ч. 3 ст. 185 КК України.

Елементами сукупності можуть бути також самостійні кримінальні правопорушення, які хоча і передбачені різними частинами однієї статті Особливої частини КК України, проте містять самостійні склади, які не є кваліфікованими або особливо кваліфікованим відносно основного, передбаченого, як правило, ч. 1 відповідної статті Особливої частини КК України. Типовим прикладом такої сукупності кримінальних правопорушень, який зустрічається у практиці, є сукупність правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 358 та ч. 4 ст. 358 КК України. Таку кримінально-правову оцінку повинна одержувати поведінка однієї особи, яка спочатку підробила офіційний документ, а потім його ж і використала. У цьому разі ч. 1 та ч. 4 ст. 358 містять цілком самостійні склади кримінальних правопорушень, які не співвідносяться між собою як основний та кваліфікований і у разі вчинення особою діянь, які підпадають під ознаки закріплених у них складах кримінальних правопорушень, підлягають кваліфікації за сукупністю.

У цьому аспекті варто наголосити на тому, що у Особливій частині КК України є багато випадків, коли різні частини однієї статті КК містять не основний та кваліфікований (особливо кваліфікований) склади кримінальних правопорушень, а самостійні основні склади. Наприклад, перша ж стаття Особливої частини – ст. 109 КК України – у своїх першій та другій частинах

містить самостійні склади злочинів – ч. 1 ст. 109 КК України встановлює відповідальність за дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також за змову про вчинення таких дій; а ч. 2 ст. 109, своєю чергою, за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також за розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Тому, визначаючи вид складу кримінального правопорушення, передбаченого у частині статті Особливої частини КК України, необхідно орієнтуватися насамперед на зміст його ознак, а не на місце у структурі статті.

Водночас формулювання ч. 1 ст. 33 КК України не виключає як таку можливість утворення сукупності, яка складається із кримінальних правопорушень, що передбачені різними частинами однієї статті Особливої частини КК України, які містять основний, кваліфікований та особливо кваліфікований склади одного і того самого кримінального правопорушення. Проблем не виникає у випадку вчинення таких правопорушень у різний час за відсутності серед кваліфікуючих ознак ознаки повторності. Але навіть й за наявності такої ознаки, як повторність, остаточно кримінально-правова оцінка вчиненого передбачає кваліфікацію кількох діянь за сукупністю статей Особливої частини КК України, про що вже йшлося у попередній темі.

Крім того, варто також зазначити, що потребу кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених однією і тією ж статтею або частиною статті Особливої частини КК, визнає й судова практика.

Так у п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» зазначено, що сукупність утворюють такі правопорушення, якщо:

1) вони вчинені неодноразово і за наступне кримінальне правопорушення новою редакцією відповідної статті чи частини статті Особливої частини КК передбачено новий за своїм змістом склад кримінального правопорушення;

2) вони вчинені неодноразово і за наступне кримінальне правопорушення новою редакцією відповідної статті чи частини статті Особливої частини КК посилено кримінальну відповідальність;

3) вчинені кримінальні правопорушення мають різні стадії;

4) було вчинено закінчений замах на кримінальне правопорушення і незакінчений замах на кримінальне правопорушення;

5) одне чи декілька кримінальних правопорушень особа вчинила самостійно (одноособово) чи була його (їх) виконавцем (співвиконавцем), а інше (інші) вчинила як організатор, підбурювач чи пособник;

6) одне кримінальне правопорушення особа вчинила як організатор, підбурювач чи пособник, а при вчиненні іншого була іншим співучасником.

Тут варто нагадати про те, що у разі, якщо ці кримінальні правопорушення є тотожними або однорідними, їх оцінка за сукупністю статей Особливої частини КК України не виключає застосування кваліфікуючої ознаки «повторності» і є тим випадком, коли ми маємо справ із «повторністю-сукупністю»: ситуацією, коли фактично вчинене становить форму множинності як повторність кримінальних правопорушень, яка підлягає оцінці за сукупністю статей Особливої частини КК України.

Наприклад:

Так, поведінка Миколи остаточно буде кваліфікована за ч. 1 ст. 152; ч. 1 ст. 190; ч. 3 ст. 185 КК України. Водночас вчинення ним зґвалтування та крадіжки є реальною сукупністю кримінальних правопорушень, а шахрайства та крадіжки – повторністю однорідних кримінальних правопорушень, яка відображається у формулі кваліфікації сукупністю відповідних статей Особливої частини КК України.

3. За жодне з правопорушень, які входять у склад сукупності, особа не була засуджена.

Це означає, що всі кримінальні правопорушення вчинені винною особою до засудження хоча б за один з них. У кримінально-правовій доктрині можна зустріти позицію, яка полягає у тому, під засудженням потрібно розуміти стадію винесення винній особі обвинувального вироку. Ця позиція ґрунтується на системному тлумаченні кримінального закону із використанням положень ст. 71 КК України,

яка встановлює правила призначення покарання за сукупністю вироків, що є відмінними від правил призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, ніби підтверджує справедливість підходу, адже розмежовує відповідні правила стадією «постановлення вироку».

З іншого боку, відповідно до положень ч. 2 ст. 43 КПК України, засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили. З цього можна зробити висновок, що термін «було засуджено» – етап набрання обвинувальним вирокком законної сили. Крім того, відповідно до ст. 34 КК України, яка містить визначення такої форми множинності, як рецидив кримінальних правопорушень, значення для її встановлення (а отже і для відмежування від сукупності) має факт судимості в особи, а, відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вирокком. Тому є всі підстави вважати змістом цієї ознаки сукупності кримінальних правопорушень те, що всі кримінальні правопорушення вчинені винною особою до набрання законної сили обвинувальним вирокком хоча б за один з них.

Наприклад:

Аналізуючи поведінку Петра, можна констатувати наявність рецидиву кримінальних правопорушень або повторності, пов'язаної із засудженням за попереднє правопорушення, але не сукупності кримінальних правопорушень. Цей висновок дає можливість кваліфікувати вчинене Петром лише за однією статтею Особливої частини КК України – ч. 3 ст. 185 КК України – як крадіжку, вчинену повторно за попередньою змовою групою осіб, поєднану із проникненням у житло.

Зазвичай кримінальні правопорушення, які є складовими сукупності, ставляться у вину особі одночасно. Однак практика знає випадки, коли про те, що особа вчинила іще одне або декілька кримінальних правопорушень, може стати відомо після того, як цю особу було засуджено за інше кримінальне правопорушення, ба більше, після того, як така особа відбула (повністю або частково) призначене їй покарання.

І в цій ситуації буде наявна сукупність кримінальних правопорушень, що має у кримінально-правовій доктрині назву «розірвана», оскільки перед винесенням вироку за друге (наступне) кримінальне правопорушення особа була засуджена, але всі кримінальні правопорушення, які складають множинність у такому разі, вчинені особою до засудження хоча б за одне із них, як цього і вимагає нормативне визначення сукупності, визначене законодавцем у ст. 33 КК України.

Інколи у спеціальній літературі з-поміж ознак сукупності кримінальних правопорушень називають ту обставину, що сукупність має місце тоді, коли за вчинені особою кримінальні правопорушення не збігли строки давності, або не погашені інші юридичні наслідки, або відсутні процесуальні умови для кримінального переслідування. Такому підходу сприяє й нормативне положення про те, що під час визначення сукупності кримінальних правопорушень не враховуються кримінальні правопорушення, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом (ч. 1 ст. 33 КК України). Подібне положення міститься у КК і щодо повторності кримінальних правопорушень і обумовлюється, напевно, відсутністю загального нормативного визначення множинності кримінальних правопорушень. З теоретичного погляду, загальну ознаку родового поняття, яким виступає відносно сукупності множинність кримінальних правопорушень, наводити і характеризувати при визначенні видового поняття (сукупності) немає потреби. Ця ознака властива всім формам множинності кримінальних правопорушень.

Види сукупності

При визначенні видів сукупності кримінальних правопорушень припускається, що вони наділені всіма родовими ознаками, які складають загальне поняття сукупності, тобто особою вчинено два або більше кримінальних правопорушень, що передбачені різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жодне з яких її не було засуджено. Тому, описуючи види сукупності, слід відобразити їх особливості та видові ознаки.

У кримінально-правовій доктрині традиційно сукупність кримінальних правопорушень поділяють на два види: реальну та ідеальну. Незважаючи на певні термінологічні вади, така класифікація є загальноприйнятною і використовується у практиці протидії кримінальним правопорушенням.

Реальна сукупність кримінальних правопорушень

Реальна сукупність має місце тоді, коли винна особа різними самостійними діями вчиняє два або більше самостійних кримінальних правопорушень. У практиці реальна сукупність кримінальних правопорушень трапляється частіше, ніж ідеальна. За підрахунками вчених, у понад 90% випадках сукупності кримінальних правопорушень. У доктрині кримінального права виокремлюють різновиди реальної сукупності кримінальних правопорушень, які не мають безпосереднього кримінально-правового значення, однак дають можливість комплексно уявити, про які випадки йдеться.

Так, виокремлюють сукупність, у якій:

а) одне кримінальне правопорушення є умовою або створює умови для вчинення іншого, наступного кримінального правопорушення (наприклад, особа виготовляє вогнепальну зброю (ч. 1 ст. 263-1 КК України) і потім за її допомогою вчиняє умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України);

б) одне кримінальне правопорушення є способом приховування іншого кримінального правопорушення (наприклад, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України) та службове підроблення, вчинене з метою приховати заволодіння (ч. 1 ст. 366 КК України);

в) кримінальні правопорушення характеризуються своєрідним збігом місця та часу (наприклад, згвалтування (ч. 1 ст. 152 КК України), а потім викрадення у потерпілої ювелірних виробів (ч. 1 ст. 186 КК України);

г) кримінальні правопорушення характеризуються єдністю їх мотиву (наприклад, вчинення крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК України), а потім розбою (ч. 1 ст. 187 КК України).

Наприклад:

Так, до реальної сукупності кримінальних правопорушень можна віднести поведінку Миколи, який за пів року до вчинення ним крадіжки у складі групи осіб за попередньою змовою, поєднаної із проникненням у житло, вчинив згвалтування.

Інколи до різновидів реальної сукупності помилково відносять випадки, коли одне кримінальне правопорушення є способом вчинення іншого кримінального правопорушення (наприклад, вчинення шахрайства із використанням підробленого документа (ч. 1 ст. 190; ч. 4 ст. 358 КК України). Тут, видається, є ознаки другого виду сукупності кримінальних правопорушень: ідеальної сукупності.

Ідеальна сукупність кримінальних правопорушень

Ідеальна сукупність має місце тоді, коли одним діянням особи вчинено два або більше кримінальних правопорушень. Сама назва цього виду сукупності кримінальних правопорушень не є вдалою, оскільки може породжувати помилкове уявлення про те, що повинно відбуватися а) щось досконале, те, яке не має недоліків; б) така сукупність є уявною, існує лише у думках людини. Це не так. Конструкція ідеальної сукупності кримінальних правопорушень, незважаючи на «неідеальну» назву, – явище об'єктивної реальності, яке відображає здатність, наприклад, одного вчинку людини породжувати кілька результатів, або ж здатність людини з-поміж безлічі варіантів поведінки, обирати кримінально протиправний.

Прикладом першого варіанту ідеальної сукупності є ситуація, коли одним пострілом одного потерпілого було вбито, а другому заподіяно тяжке тілесне ушкодження. Якщо обидва наслідки охоплювалися умислом винної особи, вчинене повинно бути кваліфіковане за ч. 1 ст. 115; ч. 1 ст. 121 КК України (якщо особа діяла з прямим умислом на заподіяння смерті двом особам, тоді кваліфікація виглядатиме так: ч. 2 ст. 15 – п. 1) ч. 1 ст. 115; ст. 128 КК України). Прикладом другого випадку є ситуація, коли особа, надаючи службовій особі неправомірну вигоду за вчинення останньою певних дій

із використанням службовою особою наданої їй влади, обирає як таку неправомірну вигоду предмет, незаконний обіг якого становить самостійне кримінальне правопорушення, наприклад, наркотичні засоби. Тоді кримінально правова оцінка вчиненого цією особою виглядатиме так: ч. 1 ст. 369; ч. 1 ст. 307 КК України.

В обидвох описаних ситуаціях однією кримінально протиправною поведінкою особи вчиняються два правопорушення. Ставлення у вину такій особі лише умисного вбивства чи надання службовій особі неправомірної вигоди не буде достатнім заходом з боку держави, адже все вчинене не охоплюється однією статтею КК України. Все вчинене може бути інкриміноване особі лише шляхом застосування декількох статей Особливої частини КК України разом.

Відмінність реальної та ідеальної сукупності

Чим же відрізняється ідеальна сукупність кримінальних правопорушень від реальної? Таку відмінність можна виразити за допомогою ознак та прикладу. Ознаками, які дають можливість розмежувати вказані види сукупності кримінальних правопорушень, є:

1) при реальній сукупності наявні два чи більше самостійні епізоди поведінки, кожен з яких становить самостійне кримінальне правопорушення. На відміну від ідеальної сукупності, де однією поведінкою вчиняється два або більше кримінальних правопорушення, реальна сукупність складається з двох (або більше) актів кримінально протиправної поведінки, кожен з яких утворює передбачений КК України самостійний склад кримінального правопорушення;

2) якщо при ідеальній сукупності кримінальні правопорушення, з яких вона складається, вчиняються одночасно (однією поведінкою), то при реальній сукупності між вчинюваними особою діяннями, а відповідно, й вчиненими кримінальними правопорушеннями обов'язково існує більш-менш тривалий розрив у часі. У цьому разі одне кримінальне правопорушення завжди відокремлене від іншого, вони вчиняються у різний час, хоча і можуть бути взаємопов'язані.

Найкраще цю відмінність унаочнює такий хрестоматійний приклад: якщо особа з метою вбивства підпалює будинок, в якому знаходиться потерпілий, наявна ідеальна сукупність кримінальних правопорушень – однією поведінкою вчинено два кримінальні правопорушення (умисне знищення чужого майна шляхом підпалу (ч. 2 ст. 194 КК України)) та умисне вбивство, найімовірніше з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України). Для того, щоб ситуація змінилася і була наявна реальна сукупність кримінальних правопорушень, достатньо змінити умову: особа спочатку умисно заподіює смерть потерпілому (ч. 1 ст. 115 КК України), а потім, з метою приховування вбивства, підпалює будинок із вже мертвим потерпілим (ч. 2 ст. 194 КК України).

Співвідношення сукупності кримінальних правопорушень та конкуренції кримінально-правових норм

Саме із наявністю випадків ідеальної сукупності кримінальних правопорушень у доктрині кримінального права розглядаються проблеми співвідношення цієї форми множинності із суміжними поняттями, які відображають подібні до сукупності кримінальних правопорушень явища: конкуренцію кримінально-правових норм та складене кримінальне правопорушення.

Конкуренція кримінально-правових норм – доволі складне та нетипове явище у правозастосуванні, яке часто є у практиці протидії кримінальним правопорушенням. Як і при ідеальній сукупності особа вчиняє лише одне діяння (можливо навіть складне, яке містить декілька актів поведінки) і фактичні ознаки цього діяння підпадають під юридичні ознаки декількох складів кримінальних правопорушень. Це ознаки, за якими конкуренція кримінально-правових норм та ідеальна сукупність кримінальних правопорушень збігаються. Відрізняються вони за такими ознаками:

1) при сукупності особа вчиняє два або більше самостійні кримінальні правопорушення, а при конкуренції – кримінальне правопорушення лише одне, яке підпадає під дію двох або більше кримінально-правових норм;

2) склади кримінальних правопорушень, які передбачені конкуруючими нормами, не є самостійними, а функціонально взаємопов'язані або видовим співвідношенням, або співвідношенням частини і цілого;

3) у результаті правозастосування у випадку сукупності кримінальних правопорушень застосуванню підлягають принаймні дві кримінально-правові норми; у випадку конкуренції застосовується лише одна кримінально-правова норма, яка із найбільшою повнотою передбачає ознаки вчиненого діяння.

У доктрині кримінального права залежно від характеру взаємозв'язку між нормами вирізняють три основні види конкуренції кримінально-правових норм: 1) загальної та спеціальної норм; 2) частини і цілого; 3) кількох спеціальних норм між собою.

Конкуренція загальної та спеціальної норм

Конкуренція загальної та спеціальної норм має місце тоді, коли вчинене діяння підпадає під ознаки декількох норм, одна з яких – загальна – визначає певні діяння як кримінальні правопорушення, а інша – спеціальна – виділяє з цього кола певні діяння як самостійні правопорушення, спеціалізує кримінально-правові заборони, вміщені у загальній нормі.

Прикладом такої конкуренції норм є співвідношення норми, передбаченої ч. 1 ст. 115 КК України, яка містить ознаки основного складу умисного вбивства, загальну заборону заподіювати іншій особі смерть (загальна норма) та норми, передбаченої, наприклад, ст. 112 КК України, в якій встановлено відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча, вчинене у зв'язку із їх державною чи громадською діяльністю. Водночас спеціальна норма повинна містити всі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого у загальній нормі, а також одну або декілька додаткових ознак, які якраз і «спеціалізують» цю норму. У наведеному прикладі такими ознаками є спеціальний статус потерпілого та мотив посягання на життя. Правило подолання цього виду конкуренції кримінально-правових норм відоме здавна і полягає у тому, що *lex specialis derogat legi generalis* – пріоритет

у застосуванні має спеціальна норма. Інакше кажучи, якщо у вчиненому особою діянні є одночасно ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 115 та ст. 112 КК України, кваліфікуємо вчинене лише за ст. 112 КК України.

Конкуренція частини і цілого

Конкуренція частини і цілого має місце у випадках, коли ознаки вчиненого діяння охоплюються складеним кримінальним правопорушенням (або складом із прохідними наслідками), а отже, одразу трьома кримінально-правовими нормами: нормою про ціле – яка містить склад складеного кримінального правопорушення (склад кримінального правопорушення із похідним наслідками) і двома іншими кримінально-правовими нормами про частини – які містять частини складеного одиничного складу кримінального правопорушення.

Унаочнити цей вид конкуренції можна співвідношенням таких кримінально-правових норм: ч. 2 ст. 121 КК України – умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (норма про ціле), та ч. 1 ст. 121 – умисне тяжке тілесне ушкодження (норма про частину № 1) та ч. 1 ст. 119 – вбивство через необережність (норма про частину № 2). Застосуванню у цьому випадку підлягає норма про ціле та стаття Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за складене кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення із похідними наслідками. І, якщо встановити зміст частин складеного складу кримінального правопорушення, можна без особливих зусиль, як у наведеному прикладі, то проблем із кримінально-правовою оцінкою вчиненого посягання не виникає – вчинене кримінальне правопорушення кваліфікується за однією статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за вчинене загалом.

Натомість ситуація ускладнюється, якщо ознаки складеного складу кримінального правопорушення сформульовано із використанням ознак, зміст яких визначається у конкретному випадку правозастосування із урахуванням всіх обставин кримінального провадження, так званих оцінних (можна зустріти термін – оціночних) ознак. Із урахуванням правил,

викладених у пп. 10–14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» № 7 та підтриманий судовою практикою, можна сформулювати такі фактичні ситуації та запропонувати їх правову оцінку:

1) оцінна ознака сформульована так, що дає можливість вчинити кримінальне правопорушення із її наявністю як способом, який сам собою становить кримінальне правопорушення, такі і способом, який сам собою, без зв'язку із основним складом, не має самостійної кримінальної протиправності. Наприклад, одним зі способів вчинення такого кримінального правопорушення, як шахрайство, є використання обману. Обман може мати форми виразу, який не є кримінально протиправним (повідомлення неправдивих відомостей), або ж становить самостійну кримінально протиправну поведінку (використання завідомо підробленого документа). Отож, якщо шахрайство вчинене із використанням способу, який сам собою є кримінальним правопорушенням, конкуренції кримінально-правових норм не виникає, а вчинене підлягає кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 190; ч. 4 ст. 358 КК України. Верховний Суд України зазначає подібне положення: якщо у складі злочину передбачене діяння, окремі прояви якого у поєднанні з відповідними обставинами утворюють склад іншого злочину, то такі прояви, як правило, повинні отримувати окрему кваліфікацію. Так, за сукупністю злочинів необхідно кваліфікувати використання завідомо підробленого документа чи самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи при шахрайстві, умисне знищення, пошкодження чи приховування офіційних документів при приховуванні злочину тощо;

2) якщо у складі кримінального правопорушення передбачене діяння, яке у поєднанні з іншими обставинами завжди утворює склад іншого кримінального правопорушення (наприклад, зміст діяння полягає у застосуванні фізичного насильства при вчиненні певного злочину), то питання про його кримінально-правову оцінку необхідно вирішувати з урахуванням того, наскільки охоплюється складом цього

правопорушення таке діяння, а також з урахуванням змісту санкцій відповідних статей (частин статей) Особливої частини КК України:

2.1) у першому випадку йдеться про так зване «поглинання складів правопорушення». Водночас правило виглядатиме так: у випадках, коли складом певного кримінального правопорушення охоплюється вчинене одночасно з цим кримінальним правопорушенням відповідне діяння і санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК встановлене за це правопорушення більш суворе максимальне основне покарання, ніж за відповідне діяння, таке діяння не утворює сукупності кримінальних правопорушень і окремої кваліфікації не потребує (наприклад, заподіяння умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження при вчиненні розбою або вимагання охоплюється ст. 187 КК України чи ч. 3 ст. 189 КК України і окремо за ст. 122 КК не кваліфікується);

Наприклад:

Іван, використовуючи вогнепальну зброю (пістолет Форт-17) пригрозив Горпині вбивством, чим фактично вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 129 КК України «Погроза вбивством». Санкція цієї норми передбачає максимальне покарання у виді обмеження волі на строк до двох років. Санкція ж норми про основний склад розбою, передбаченого ч. 1 ст. 187 КК України, передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до семи років. Водночас до уваги тут слід брати санкцію тієї норми, в якій аналізована ознака має кваліфікуюче значення. У розглядуваному випадку ми аналізуємо ознаку розбою «поєднаний із погрозою застосування такого насильства», а це є ознака основного складу розбою. Порівняння наведених санкцій дає можливість дати ствердну відповідь на питання, чи охоплюється складом розбою погроза вбивством. З тих самих позицій виходить і Пленум Верховного Суду України, який у п. 12 Постанови «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 року № 10 зазначив, що погроза вчинити вбивство, висловлена під час розбою чи вимагання, повністю охоплюється диспозиціями ст. 187 та ч. 2 ст. 189 КК і додаткової кваліфікації за ст. 129 КК не потребує.

2.2) у другому випадку, коли таке діяння виходить за межі складу певного кримінального правопорушення, воно

має кваліфікуватись окремо і утворює сукупність кримінальних правопорушень (наприклад, заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, при вчиненні розбою або вимагання, кваліфікується за ст. 187 КК України або ст. 189 КК України і ч. 2 ст. 121 КК України).

Конкуренція кількох спеціальних норм між собою

Конкуренція декількох спеціальних норм між собою можлива у випадку, коли з однієї загальної норми законодавець виокремлює декілька норм спеціальних і вчинене підпадає під ознаки складів кримінальних правопорушень, закріплених у цих принаймні трьох нормах: одній загальній та декількох спеціальних. Водночас застосуванню підлягатиме, як відомо, спеціальна норма. Тому й конкуренція виникає між спеціальними нормами. Цей вид конкуренції між кримінально-правовими нормами має три різновиди:

1) конкуренція між спеціальними нормами, які містять кваліфікований та особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення. Такі норми, як правило, містяться в одній статті Особливої частини КК: наприклад, вчинення крадіжки одночасно повторно та із проникненням у житло – діяння передбачене і ч. 2 ст. 185, і ч. 3 ст. 185 КК України. Інколи такі спеціальні норми містяться у різних статтях Особливої частини КК: наприклад, умисне вбивство працівника правоохоронного органу у зв'язку із його діяльністю з охорони громадського порядку одночасно підпадає під дію норм, передбачених п. 8 ч. 2 ст. 115 та ст. 348 КК України. У такому разі застосуванню підлягатиме норма, яка містить більш кваліфікований склад кримінального правопорушення (у наведених прикладах: ч. 3 ст. 185 та ст. 348 КК України);

2) конкуренція між спеціальними нормами, які містять привілейований та ще більш привілейований склад кримінальних правопорушень. Такий підвид конкуренції можна унаочнити співвідношенням між нормами, передбаченими ст.ст. 116 та 118 КК України, під дію яких підпадає вчинення умисного убивства у стані сильного душевного хвилювання при перевищенні меж необхідної оборони

за умови відсутності обставин, викладених у ч. 4 ст. 36 КК України. Застосуванню підлягатиме норма про більш привілейований склад кримінального правопорушення (у цьому випадку передбачене ст. 118 КК України);

3) конкуренція між спеціальними нормами, одна з яких містить кваліфікований склад кримінального правопорушення, а інша – привілейований. Так, наприклад, у випадку вчинення умисного вбивства у стані сильного душевного хвилювання жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, вчинене особою діяння підпадає під ознаки ст. 116 (містить привілейований склад умисного вбивства) та п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України (містить кваліфікований склад умисного вбивства). Враховуючи визначений у ст. 62 Конституції України принцип «усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь», застосуванню підлягає норма, яка містить привілейований склад кримінального правопорушення. У наведеному прикладі є норма, передбачена ст. 116 КК України.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що розв'язання ситуацій щодо конкуренції між кримінально-правовими нормами тягне застосування лише однієї статті Особливої частини КК України, оскільки вчинене лише одне кримінальне правопорушення.

Кримінально-правове значення сукупності кримінальних правопорушень

Сукупність кримінальних правопорушень має значення для застосування кримінального законодавства і у аспекті кримінально-правової кваліфікації, і для визначення заходів кримінально-правового характеру.

Кваліфікація сукупності кримінальних правопорушень відбувається за всіма статтями Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за вчинені особою кримінальні правопорушення. І якщо у випадку реальної сукупності особливих складнощів у кримінально-правовій оцінці вчиненого не виникає, то у ситуації ідеальної сукупності складність може виникнути із розмежуванням цього виду сукупності із конкуренцією між кримінально-правовими нормами. У випадку, якщо має місце конкуренція між кримінально-

правовими нормами, сукупності кримінальних правопорушень не виникає, кваліфікація відбувається за однією статтею Особливої частини КК України.

Щодо правового значення для застосування заходів кримінально-правового впливу до особи, яка винна у вчиненні декількох кримінальних правопорушень, які оцінюються за сукупністю, то тут особливої специфіки немає:

1) якщо у результаті кримінально-правової оцінки вчиненого поведінка кваліфікована за сукупністю статей Особливої частини КК України, покарання призначатиметься із урахуванням положень ст.ст. 70–72 КК України;

2) вчинення наступного кримінального правопорушення (реальна сукупність кримінальних правопорушень) унеможлиблює застосування до особи тих заохочувальних заходів кримінально-правового впливу, підставою застосування яких є вчинення кримінального правопорушення вперше (ст.ст. 45–48 КК України);

3) наступне вчинення кримінального правопорушення певного виду (реальна сукупність кримінальних правопорушень) перериває перебіг строку давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 49 КК України).

5. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ РЕЦИДИВУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Вступні зауваги

Є підстави вважати рецидив кримінальних правопорушень найнебезпечнішою формою множинності, адже вчинення особою нового умисного кримінального правопорушення за наявності непогашеної або незнятої судимості за попереднє умисне кримінальне правопорушення означає, що особа проігнорувала заходи кримінально-правового впливу, які до неї були вже застосовані, та не виявила готовності поводитися законотрухняно. Слово «рецидив» має латинське походження та у перекладі означає «той, що повертається», «той, що повторюється». Тому цілком справедливо буде нагадати, що рецидив кримінальних правопорушень частково збігається за обсягом із таким видом множинності кримінальних правопорушень, як повторність, пов'язана із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення.

Визначення рецидиву

У ст. 34 КК України визначено *рецидив кримінальних правопорушень як вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення.*

Ознаки рецидиву

Таке нормативне визначення цієї форми множинності кримінальних правопорушень дає змогу виокремити такі ознаки рецидиву:

1. Кримінальні правопорушення, які становлять рецидив, мають бути умисними.

Тобто у кримінальному законодавстві України втілено позицію, що тільки поєднання умисних кримінальних

правопорушень засвідчує те, що особа виявляє стійку негативну тенденцію до суспільно небезпечної кримінально протиправної поведінки. Водночас законодавець не робить уточнення щодо видів умислу, тому можна стверджувати, що рецидив кримінальних правопорушень становлять правопорушення, які вчинені із будь-яким видом умислу, а також кримінальні правопорушення з подвійною (змішаною) формою вини, які загалом вважаються вчиненими умисно.

2. Кримінальні правопорушення, які утворюють рецидив, вчиняються у різний час, тобто відокремлені одне від одного певним проміжком часу.

Оскільки ця ознака рецидиву збігається за змістом із подібною ознакою повторності кримінальних правопорушень, її характеристика розкрита щодо повторності.

3. На момент вчинення нового умисного кримінального правопорушення особа має судимість за умисне кримінальне правопорушення.

Наявність в особі судимості має достатньо визначені часові межі. Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Отже, початком судимості є момент набрання обвинувальним вироком законної сили. Відповідно до ч. 1 ст. 532 КПК України, за загальним правилом, моментом набрання вироком законної сили є закінчення визначеного КПК строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. Якщо ж апеляційну скаргу було подано, але вирок першої інстанції апеляційним судом скасовано не було, то, відповідно до ч. 2 ст. 532 КПК України, він набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. Момент закінчення судимості законодавець пов'язує із: а) зняттям судимості; б) погашенням судимості. Питання зняття та погашення судимості урегульовано безпосередньо у КК України у положеннях Розділу XIII Загальної частини.

Отже, рецидив кримінальних правопорушень можливий у разі, якщо особа перебуває у стані судимості: з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком, до моменту, коли така судимість знята або погашена у встановленому законом порядку. У контексті цієї ознаки повторності

не варто також забувати про положення ст. 9 КК України, яка зазначає, що вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за кримінальне правопорушення, вчинене за межами України, та знову вчинили кримінальне правопорушення на території України. Водночас рецидив кримінальних правопорушень, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового кримінального правопорушення, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності та покарання.

Наприклад:

Ознакам рецидиву кримінальних правопорушень у ситуації, що описана у навчальному прикладі, відповідає поведінка Петра, який до вчинення ним продовжуваної крадіжки із проникненням у житло вчинив закінчений замах на крадіжку, поєднану із проникненням у приміщення, був засуджений за це, відбув покарання і на момент вчинення другої крадіжки перебував у стані судимості за попереднє умисне посягання.

Види рецидиву

У доктрині кримінального права існують різноманітні класифікації рецидиву кримінальних правопорушень.

Так, **залежно від характеру кримінальних правопорушень**, які охоплюються складом рецидиву, він поділяється на два види: 1) загальний рецидив; 2) спеціальний рецидив.

Загальний рецидив кримінальних правопорушень

Загальний рецидив – це такий вид рецидиву, який утворюють різні кримінальні правопорушення, тобто такі, які не є тотожними і не визначені безпосередньо у КК України як однорідні. Це, наприклад, випадок, коли особа має судимість за крадіжку і вчиняє хуліганство. Загальний рецидив, не впливаючи на кримінально-правову кваліфікацію, розглядається за певних умов як обставина, яка обтяжує покарання відповідно до п. 1) ч. 1 ст. 67 КК України.

Спеціальний рецидив кримінальних правопорушень

Спеціальним називають рецидив, який становлять тотожні або однорідні кримінальні правопорушення. Водночас поняття «тотожні кримінальні правопорушення» та «однорідні кримінальні правопорушення» потрібно розуміти так само, які ці поняття як складові повторності кримінальних правопорушень, що вже розглянуто. Це, наприклад, ситуація, коли особа має судимість за вчинення хуліганства і до її зняття чи погашення вчиняє нове хуліганство. Нове кримінальне правопорушення разом має кваліфікуватися за ч. 3 ст. 296 КК України. Правила кримінально-правової оцінки спеціального рецидиву не відрізняються від правил кваліфікації повторності кримінальних правопорушень – рецидив повинен бути врахований при оцінці вчиненого діяння як ознака, яка кваліфікує відповідний склад кримінального правопорушення за ознакою «повторно», «особою, раніше засудженою за...», «особою, раніше судимою за...» тощо. Спеціальний рецидив використано законодавцем як ознаку, яка кваліфікує кримінальне правопорушення, зокрема, у ч. 2 ст. 133, ч. 2 ст. 165, ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 203-2, ч. 3 ст. 212, ч. 2 ст. 213, ч. 2 ст. 248, ч. 2 ст. 249, ч. 3 ст. 296, ч. 2 ст. 302, ч. 2 ст. 310, ч. 3 ст. 382 та іншими статтями КК України.

Залежно від часу та обстановки вчинення другого кримінального правопорушення рецидив може бути поділено на **пенітенціарний** та **непенітенціарний**.

Пенітенціарний рецидив

Пенітенціарний рецидив – це вчинення умисного кримінального правопорушення під час відбування покарання у виді позбавлення або обмеження волі за попереднє умисне кримінальне правопорушення. Специфіка пенітенціарного рецидиву полягає у тому, що окремі його прояви становлять самостійні кримінальні правопорушення, передбачені у Особливій частині КК України. Звідси і назва цього виду рецидиву кримінальних правопорушень, адже «пенітенціарний» походить від латинського *poenitentia* – розкаяння –

і стосується системи виконання покарань. Видається, що до таких кримінальних правопорушень належать: ст. 390 «Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі»; ст. 391 «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань»; ст. 392 «Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань»; ст. 393 «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти» тощо.

Так, відповідальність за ч. 1 ст. 390 можлива лише у разі: 1) засудження особи до обмеження волі (у тому числі за умисне кримінальне правопорушення); 2) особа розпочала відбувати цей вид покарання; 3) особа вчинила передбачене ч. 1 ст. 390 КК України діяння: самовільно залишила місце обмеження волі; злісно ухилилася від робіт; систематично порушувала громадський порядок чи встановлені правила проживання. Тобто сам склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 390 КК України (й в інших статтях, наведених вище), вказує на необхідність попереднього засудження за кримінальне правопорушення. Водночас законодавець не визначив, що це попереднє правопорушення має бути обов'язково умисним, але воно може бути таким, і, враховуючи тяжкість покарання, напевно, ним і є. Проте це не є перешкодою у разі того, що перше кримінальне правопорушення було умисним, визнати випадок вчинення наступного умисного правопорушення, передбаченого наведеними статтями Особливої частини КК України, рецидивом кримінальних правопорушень у розумінні ст. 34 КК України.

Непенітенціарний рецидив, відповідно, – це вчинення нового умисного кримінального правопорушення не під час відбування покарання за попереднє умисне кримінальне правопорушення. Такими будуть всі випадки рецидиву у разі вчинення нового кримінального правопорушення після відбування покарання за попереднє, або після набуття вироком законної сили, але до виконання призначеного покарання. Непенітенціарний рецидив за своїм обсягом збігається із розглянутими видами рецидиву: простого та спеціального.

Кримінально-правове значення рецидиву кримінальних правопорушень

Рецидив кримінальних правопорушень, як впливає із викладеного матеріалу та положень ст. 35 КК України, має кримінально-правове значення та враховується при кваліфікації кримінальних правопорушень та призначенні покарання, при вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених КК України.

Щодо значення для кримінально-правової кваліфікації, то кримінально-правове значення рецидиву полягає у такому:

1) у разі, якщо повторність, пов'язана із попереднім засудженням, або спеціальний рецидив передбачено як ознака, що кваліфікує кримінальне правопорушення, повинна бути застосована та частина статті Особливої частини КК України, яка передбачає цю кваліфікуючу ознаку. У той же час відмінністю кваліфікації рецидиву від кваліфікації повторності є відсутність потреби посилатися у формулі кваліфікації та інкримінувати особі перше кримінальне правопорушення, адже особа вже засуджена за його вчинення;

2) у разі вчинення особою діяння, яке становить пенітенціарний рецидив кримінальних правопорушень, кваліфікація відбувається за самостійною статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за пенітенціарний рецидив.

Рецидив, як і інші форми множинності кримінальних правопорушень, загалом негативно впливають на визначення особи, винній у вчиненні кримінальних правопорушень, наслідків кримінально-правового характеру, на вибір судом конкретних заходів кримінально-правового впливу. За наявності рецидиву кримінальних правопорушень суд істотно обмежений у виборі заохочувальних заходів кримінально-правового характеру. Деталізуючи наведене, варто зазначити, що:

1) рецидив злочинів враховується при призначенні покарання як обставина, яка його обтяжує відповідно до п. 1) ч. 1 ст. 67 КК України. Також слід пам'ятати, що відповідно до ч. 4 ст. 67 КК України, якщо повторність або рецидив враховані як ознака складу кримінального правопорушення при його кваліфікації, таку обставину суд не може враховувати вдруге

як таку, що обтяжує покарання. Це правило ґрунтується на принципі *non bis in idem*;

2) вчинення рецидиву кримінальних правопорушень унеможлиблює застосування до особи тих заохочувальних заходів кримінально-правового впливу, підставою застосування яких є вчинення кримінального правопорушення вперше (ст.ст. 45-48 КК України);

4) рецидив кримінальних правопорушень певного виду перериває перебіг строку давності виконання обвинувально-го вироку (ч. 4 ст. 80 КК України);

5) рецидив кримінальних правопорушень перешкоджає також використанню окремих заохочувальних заходів кримінально-правового впливу у межах звільнення від покарання або його відбування (ч. 3 ст. 78; ч. 6 ст. 79; ч. 4 ст. 81; ч. 6 ст. 82; ч. 6 ст. 83 КК України);

6) рецидив кримінальних правопорушень у випадках припинення звільнення від покарання та його відбування тягне за собою визначення покарання за нове умисне кримінальне правопорушення за правилами, визначеними ст. 72 КК України.

Наприклад:

Отож кримінально-правова оцінка ситуації, що описана у навчальному прикладі щодо множинності кримінальних правопорушень, виглядатиме так.

Поведінка Івана підпадає під ознаки реальної сукупності кримінальних правопорушень, яку утворюють триваюче кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 263 КК України, а саме: носіння, зберігання, придбання вогнепальної зброї та бойових припасів без передбаченого законом дозволу та ч. 3 ст. 187 КК України, а саме: розбій, поєднаний із проникненням у житло. Крім того, складом розбою, що вчинений Іваном, охоплюється погроза вбивством, яка є у цьому випадку способом вчинення розбою.

Поведінка Петра відповідає ознакам спеціального рецидиву, оскільки він вчинив продовжувану крадіжку (одиничне кримінальне правопорушення) у складі групи осіб за попередньою змовою, вчинену повторно та поєднану із проникненням у житло, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 185 КК України, після засудження його за тотожне кримінальне правопорушення, що полягало у закінченому замаху на крадіжку, поєднану із проникнення у приміщення.

У зв'язку із цим поведінка Петра також відповідатиме повторності тотожних кримінальних правопорушень, пов'язаної із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення. Саме тому у формулюванні обвинувачення Петрові інкримінована ознака «повторно»;

Поведінка Миколи становить повторність однорідних кримінальних правопорушень, адже, відповідно до примітки до ст. 185 КК України, крадіжка вважається вчиненою повторно, якщо особа перед тим вчинила шахрайство. Ця повторність кваліфікуватиметься за сукупністю двох статей: ч. 1 ст. 190 та ч. 3 ст. 185 КК України. Крім того, Микола вчинив ще й реальну сукупність кримінальних правопорушень, в яку, крім вже згаданої крадіжки, вчиненої у складі групи осіб за попередньою змовою, повторно та поєднаною із проникненням у житло, входить вчинене ним раніше зґвалтування. Отже, Миколі потрібно інкримінувати три кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 152; ч. 1 ст. 190; ч. 3 ст. 185 КК України.

6. МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПРОЄКТІ КК УКРАЇНИ

Інститут множинності кримінальних правопорушень із певними корективами збережеться і у проєкті Кримінального кодексу. Робоча група, яка розробляє законопроект на різних етапах своєї діяльності, зупинялася на різних варіантах нормативної регламентації положень цього інституту. Очевидно, що зараз складно передбачити, на якому з цих варіантів остаточно зупиняться розробники проєкту і ще більш складно, практично неймовірно, визначити, у якій редакції проєкт у частині регламентації множинності буде прийнято парламентом.

Однак ознайомлення із положеннями проєкту КК України дає можливість відстежити тенденції розвитку національного кримінального законодавства, упевнитися у тому, що положення кримінально-правової доктрини можуть знайти своє нормативне закріплення та стати положеннями закону.

Розробники проєкту КК взяли на себе сміливість запропонувати визначення поняття множинності кримінальних правопорушень шляхом окреслення його обсягу. Так, ч. 1 ст. 2.8.1 проєкту вказує, що множинністю кримінальних правопорушень є вчинення особою: 1) двох або більше проступків або 2) двох чи більше злочинів. Інші ознаки цього поняття у визначенні не використано. Отже, можна припустити, що для конкретизації цього поняття і відмежування його від суміжних варто використати ознаки, розроблені наукою кримінального права.

Так, у одній зі своїх редакцій проєкт КК України містив статтю «Одиничне кримінальне правопорушення та його види», в якій пропонував таке визначення поняття: *одиничним є кримінальне правопорушення, яке відповідає одному складу кримінального правопорушення*. Проєкт також виокремлював види одиничних кримінальних правопорушень та пропонував їх дефініції:

1) триваюче – одне діяння, що триває безперервно упродовж певного часу;

2) продовжуване – кілька юридично тотожних діянь, об'єднаних єдиним наміром особи, які в сукупності відповідають одному складу кримінального правопорушення;

3) складене – поєднання у одній статті Особливої частини цього Кодексу ознак декількох складів кримінальних правопорушень, передбачених цим Кодексом;

4) варіативне – діяння, передбачені двома або більше пунктами статті Особливої частини цього Кодексу, якщо вони об'єднані єдиним наміром особи.

Як бачимо, окрім варіативного кримінального правопорушення, сконструювати яке у нинішніх правових реаліях, враховуючи конструкцію статей Особливої частини чинного КК України, можливо лише у випадку вчинення кваліфікованого умисного вбивства (ч. 2 ст. 115 КК України), інші види одиничних кримінальних правопорушень за своїми ознаками в цілому збігаються із розглянутими у цьому посібнику.

Розділ 2.8 проєкту КК, який станом на січень 2024 року передбачає положення інституту множинності кримінальних правопорушень, статті про одиничне кримінальне правопорушення не містить, залишаючи це питання, як і зараз, на розсуд доктрини.

Щодо видів множинності кримінальних правопорушень позиція розробників також зазнавала змін. Так, у певний період у проєкті йшлося, що, по-перше, множинністю кримінальних правопорушень є вчинення особою двох або більше одиничних кримінальних правопорушень, а по-друге, видами множинності кримінальних правопорушень є: 1) сукупність кримінальних правопорушень; 2) рецидив кримінальних правопорушень.

Щодо рецидиву варто вказати на те, що у проєкті містилася стаття, яка визначала, що рецидивом кримінальних правопорушень є вчинення особою нового умисного кримінального правопорушення під час відбування покарання або інших засобів кримінальної відповідальності за умисне кримінальне правопорушення. Водночас найімовірніше за змістом рецидив у проєкті КК збігався із розумінням рецидиву кримінальних правопорушень у чинному КК 2001 року. Головним питанням була проблема тлумачення поняття «засіб кримінальної відповідальності» та того, чи судимість належить до таких засобів. Поняття збігалися б, якби на це питання дати позитивну відповідь. За іншими ознаками ці поняття точно збігалися.

Актуальність дискусії щодо рецидиву зникла через відсутність в аналізованій редакції проєкту КК цього виду

множинності. Щодо питань видів множинності на час підготовки цього посібника розробники проєкту КК вирішили зупинитися на тому, що її видами є: 1) сукупність проступків та 2) сукупність злочинів. Водночас ч. 3 ст. 2.8.1 проєкту КК вказує на те, що не визнається множинністю вчинення особою проступку та злочину.

Отже, фактично єдиною формою множинності є сукупність кримінальних правопорушень у своїх різновидах (злочинів та проступків). Тому постає питання доцільності виокремлення у КК цього інституту саме як множинності кримінальних правопорушень. Якщо її фактично зводити до сукупності, то чи не доцільно відповідний розділ назвати «Сукупність кримінальних правопорушень». Вважаємо, що ні. Відсутність регламентації у тексті проєкту КК Україні інших форм (видів) множинності, крім сукупності, не означає, що їх немає як явища кримінального права. Це легко доводиться й з використанням положень самого проєкту.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 2.8.2 цього документа, сукупність кримінальних правопорушень є вчинення особою двох чи більше проступків або двох чи більше злочинів: 1) за жоден з яких її не було засуджено і 2) за кожен з яких до особи підлягають застосуванню кримінально-правові засоби.

Легко уявити випадок, коли особа вчинила один, наприклад, злочин, і була за нього засуджена, до неї був застосований визначений кримінально-правовий засіб, а потім ця ж особа вчинила інший злочин. При засудженні за другий злочин і визначенні виду та розміру наступного кримінально-правового засобу факт засудження особи за попередній злочин мав би враховуватись відповідно до положень ст. 3.3.8 проєкту КК. Тож є самостійне правове явище, яке підпадає під ознаки множинності кримінальних правопорушень, але не потрапляє під ознаки сукупності.

Отже, станом на час підготовки цього посібника, проєкт КК України унормовує лише один з можливих видів множинності кримінальних правопорушень.

Важливо зазначити також, що положення проєкту КК вказують і на самостійне кримінально-правове значення сукупності кримінальних правопорушень. Так, ч. 2 ст. 2.8.2 встановлює, що у разі сукупності кримінальних правопорушень

застосовуються передбачені цим Кодексом правила кваліфікації та правила призначення покарання.

Це справді так, адже проект містить ст. 2.10.4 «Кваліфікація сукупності кримінальних правопорушень», яка закріплює прості та зрозумілі правила: 1) кожне з вчинених кримінальних правопорушень, які утворюють сукупність, кваліфікуються окремо і 2) кримінальні правопорушення, вчинені однією чи кількома діями чи бездіяльністю, якими спричинена шкода двом або більше потерпілим особам, кваліфікуються окремо щодо кожної з потерпілих осіб з урахуванням шкоди, спричиненої кожній з них (за винятком окремих випадків).

Проект також містить положення, присвячені призначенню покарання за сукупністю злочинів та сукупністю проступків як окремі статті. Також залишаються неврегульованими випадки вчинення однією особою послідовно чи одночасно і злочину, і проступку. На думку розробників проекту, це не множинність кримінальних правопорушень, і призначення покарань у такому випадку «збігу» правопорушень також не регламентоване.

Примітною ознакою проекту, яку підтримала низка вчених-криміналістів, є наявність у ньому розділу, присвяченого кримінально-правовій кваліфікації. Не розглядаючи положення цього розділу детально, відзначимо, що стосовно проблем, які порушувались у цьому навчальному посібнику, проект містить правила кваліфікації кримінального правопорушення у разі конкуренції статей, які передбачають цілий склад кримінального правопорушення та його частину та кваліфікації кримінального правопорушення у разі конкуренції статей, які передбачають спеціальний та загальний склади кримінального правопорушення. Як бачимо із назв статей, розробники виокремлюють два види конкуренції у кримінальному праві та визначають одиницями такого явища не кримінально-правові норми, а статті КК. Це істотна відмінність у концептуальному підході, яка не розділяється автором цього посібника. Однак зміст правил подолання конкуренції залишився незмінним. Отже, у разі прийняття проекту КК України у запропонованій редакції окремі положення теорії кримінального права, можливо, потребуватимуть перегляду. Або ж, навпаки, удосконалення потребуватиме редакція проекту КК.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

- 1. Які правопорушення можуть бути елементами множинності кримінальних правопорушень?**
  - 1) тільки кримінальні правопорушення;
  - 2) тільки адміністративні та кримінальні правопорушення;
  - 3) тільки дисциплінарні та кримінальні правопорушення;
  - 4) дисциплінарні, адміністративні та кримінальні правопорушення;
  - 5) тільки злочини.
- 2. Назвіть види одиничних кримінальних правопорушень:**
  - 1) прості та ускладнені;
  - 2) продовжувані та триваючі;
  - 3) складені та прості;
  - 4) продовжувані та із похідними наслідками;
  - 5) всі відповіді правильні.
- 3. Одиничне кримінальне правопорушення, яке, будучи вчинене шляхом дії або бездіяльності, безперервно здійснюється протягом більше чи менше тривалого часу, – це ...**
  - 1) продовжуване кримінальне правопорушення;
  - 2) триваюче кримінальне правопорушення;
  - 3) кримінальне правопорушення із похідними наслідками;
  - 4) проста кримінальне правопорушення;
  - 5) складене кримінальне правопорушення.
- 4. Кримінальне правопорушення, яке складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально-протиправним наміром, – це ...**
  - 1) продовжуване кримінальне правопорушення;
  - 2) триваюче кримінальне правопорушення;
  - 3) кримінальне правопорушення із похідними наслідками;
  - 4) просте кримінальне правопорушення;
  - 5) складене кримінальне правопорушення.
- 5. Кримінальне правопорушення, що складається з двох або більше кримінально протиправних діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх окремо (ізолювано), становить самостійне кримінальне правопорушення, але які через їх**

органічну єдність утворюють одне одиничне кримінальне правопорушення, що охоплюється ознаками однієї статті (частини статті) Особливої частини КК України, – це ...

- 1) продовжуване кримінальне правопорушення;
- 2) триваюче кримінальне правопорушення;
- 3) кримінальне правопорушення із похідними наслідками;
- 4) просте кримінальне правопорушення;
- 5) складене кримінальне правопорушення.

6. Назвіть момент початку вчинення триваючого кримінального правопорушення:

- 1) вчинення особою діяння (дії або бездіяльності), яке визначене у кримінальному законі як ознака об'єктивної сторони складу відповідного правопорушення;
- 2) виникнення наміру вчинити кримінальне правопорушення;
- 3) вчинення особою всіх діянь, які охоплювалися її кримінально протиправним наміром;
- 4) з моменту настання всіх суспільно небезпечних наслідків;
- 5) момент досягнення особою віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

7. Назвіть ознаки продовжуваного кримінального правопорушення:

- 1) складається з двох або більше самостійних, тобто відділених одне від одного в часі, протиправних тотожних діянь;
- 2) всі діяння об'єднані єдиним кримінально протиправним наміром та спрямовані на досягнення єдиної кінцевої мети;
- 3) вони розглядаються не як множинність кримінальних правопорушень, а як одиничне кримінальне правопорушення;
- 4) це правопорушення підлягає кваліфікації за однією, окремою статтею (частиною статті) Особливої частини КК України;
- 5) всі відповіді правильні.

8. Що варто вважати закінченням продовжуваного кримінального правопорушення?

- 1) момент початку визначеного у статті Особливої частини КК України суспільно небезпечного діяння;
- 2) вчинення особою діяння (дії або бездіяльності), яке визначене у кримінальному законі як ознака об'єктивної сторони складу відповідного правопорушення;
- 3) момент вчинення останнього із задуманих (тих, які охоплювалися єдиним кримінально протиправним наміром)

кримінально протиправних діянь, тобто досягнення цієї загальної єдиної мети, досягнути якої прагнула винна особа;

- 4) момент настання суспільно небезпечного наслідку;
- 5) всі відповіді правильні.

9. Що потрібно вважати матеріально-правовою перешкодою визнання вчинення декількох кримінальних правопорушень їх множинністю?

- 1) вчинення одного з кримінальних правопорушень у співучасті з іншими особами;
- 2) переривання одного кримінального правопорушення на стадії готування;
- 3) переривання одного кримінального правопорушення на стадії незакінченого замаху;
- 4) переривання одного кримінального правопорушення на стадії закінченого замаху;
- 5) звільнення особи на підставах, визначених у КК України, від кримінальної відповідальності.

10. Що слід вважати процесуальною перешкодою визнання вчинення декількох кримінальних правопорушень їх множинністю?

- 1) відсутність заяви потерпілого у разі вчинення кримінального правопорушення, які містяться у ч. 1 ст. 477 КПК України, провадження за якими може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого;
- 2) наявність обвинувального вироку суду у кримінальному провадженні щодо першого з двох кримінальних правопорушень;
- 3) повідомлення про підозру лише за одне кримінальне правопорушення;
- 4) складання обвинувального акта щодо одного кримінального правопорушення;
- 5) обрання запобіжного заходу у провадженні щодо одного кримінального правопорушення.

11. Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень – це...

- 1) форми множинності;
- 2) види множинності;
- 3) форми сукупності кримінальних правопорушень;
- 4) форми сукупності вироків;
- 5) види стадій вчинення кримінального правопорушення.

12. Вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу, – це ...

- 1) сукупність кримінальних правопорушень;
- 2) рецидив кримінальних правопорушень;
- 3) пенітенціарний рецидив кримінальних правопорушень;
- 4) повторність кримінальних правопорушень;
- 5) множинність кримінальних правопорушень.

13. Вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жодне з яких її не було засуджено, – це ...

- 1) сукупність кримінальних правопорушень;
- 2) рецидив кримінальних правопорушень;
- 3) пенітенціарний рецидив кримінальних правопорушень;
- 4) повторність кримінальних правопорушень;
- 5) множинність кримінальних правопорушень.

14. Вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення, – це...

- 1) сукупність кримінальних правопорушень;
- 2) рецидив кримінальних правопорушень;
- 3) пенітенціарний рецидив кримінальних правопорушень;
- 4) повторність кримінальних правопорушень;
- 5) множинність кримінальних правопорушень.

15. Назвіть види повторності кримінальних правопорушень:

- 1) одноразова повторність та багаторазова повторність кримінальних правопорушень;
- 2) повторність замахів та повторність готування до кримінальних правопорушень;
- 3) повторність тотожних та повторність однорідних кримінальних правопорушень;
- 4) однорідна повторність та пенітенціарна повторність кримінальних правопорушень;
- 5) ідеальна повторність та реальна повторність кримінальних правопорушень.

16. Назвіть види повторності кримінальних правопорушень:

- 1) одноразова повторність та багаторазова повторність кримінальних правопорушень;

- 2) повторність замахів та повторність готування до кримінальних правопорушень;
- 3) повторність, пов'язана із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення, та повторність, не пов'язана із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення;
- 4) однорідна повторність та пенітенціарна повторність кримінальних правопорушень;
- 5) ідеальна повторність та реальна повторність кримінальних правопорушень.

17. Неодноразовість, систематичність та вчинення кримінального правопорушення у вигляді промислу у КК України – це ...

- 1) види повторності кримінальних правопорушень;
- 2) підвиди повторності кримінальних правопорушень;
- 3) ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення;
- 4) форми рецидиву;
- 5) ознаки об'єкта складу кримінального правопорушення.

18. Як правильно кваліфікувати три крадіжки, вчинені без ознак, які кваліфікують кримінальне правопорушення (крім повторності)?

- 1) ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 185; ч. 1 ст. 185 КК України;
- 2) ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України;
- 3) ч. 2 ст. 185 КК України;
- 4) ч. 2 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України;
- 5) ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 185; ч. 2 ст. 185 КК України.

19. Назвіть види сукупності кримінальних правопорушень:

- 1) одноразова сукупність та багаторазова сукупність кримінальних правопорушень;
- 2) сукупність замахів та сукупність готування до кримінальних правопорушень;
- 3) реальна сукупність та ідеальна сукупність кримінальних правопорушень;
- 4) однорідна сукупність та пенітенціарна сукупність кримінальних правопорушень;
- 5) сукупність тотожних та сукупність однорідних кримінальних правопорушень.

20. Реальна сукупність виникає тоді (продовжіть речення):

- 1) коли винна особа насправді вчинила два або більше кримінальних правопорушень;

- 2) коли винна особа одним діянням вчинила два або більше кримінальних правопорушень;
- 3) коли винна особа засуджена за два або більше кримінальних правопорушень;
- 4) коли винна особа різними самостійними діяннями вчиняє два або більше самостійних кримінальних правопорушень;
- 5) коли винна особа заздалегідь мала намір вчинити два або більше кримінальних правопорушень.

21. Ідеальна сукупність виникає (продовжіть речення):

- 1) коли винна особа вчинила два або більше кримінальних правопорушень у своїй уяві;
- 2) коли одним діянням особи вчинено два або більше кримінальних правопорушень;
- 3) коли винна особа засуджена за два або більше кримінальних правопорушень;
- 4) коли винна особа різними самостійними діяннями вчиняє два або більше самостійних кримінальних правопорушень;
- 5) коли винна особа заздалегідь мала намір вчинити два або більше кримінальних правопорушень.

22. Залежно від характеру взаємозв'язку між нормами вирізняють такі види конкуренції кримінально-правових норм:

- 1) загальної та виняткової норм, частини і спеціальної норми;
- 2) норми, яка прийнята раніше, та норми, яка прийнята пізніше;
- 3) норми міжнародного права та норми національного права;
- 4) змістовна конкуренція та формальна конкуренція;
- 5) загальної та спеціальної норм, частини і цілого, кількох спеціальних норм між собою.

23. Конкуренція загальної та спеціальної норм виникає (продовжіть речення):

- 1) коли вчинене діяння підпадає під ознаки декількох норм, одна з яких – загальна – визначає певні діяння як кримінальні правопорушення, а інша – спеціальна – виділяє з цього кола певні діяння як самостійні правопорушення, спеціалізує кримінально-правові заборони, вміщені у загальні норми;
- 2) коли ознаки вчиненого діяння охоплюються складеним кримінальним правопорушенням (або складом із прохідними наслідками), а отже, відразу трьома кримінально-правовими

нормами: нормою про ціле, яка містить склад складеного кримінального правопорушення (склад кримінального правопорушення із похідним наслідками), і двома іншими кримінально-правовими нормами про частини, які містять частини складеного одиничного складу кримінального правопорушення;

- 3) коли з однієї загальної норми законодавець виділяє декілька норм спеціальних і вчинене підпадає під ознаки складів кримінальних правопорушень, закріплених у цих, принаймні, трьох нормах: однієї загальної та декількох спеціальних;
- 4) коли одна з норм прийнята пізніше, а інша, яка регулює ці ж суспільні відносини, – раніше;
- 5) коли одна з норм має вищу юридичну силу порівняно з іншою.

24. Конкуренція частини і цілого має місце (продовжіть речення):

- 1) коли вчинене діяння підпадає під ознаки декількох норм, одна з яких – загальна – визначає певні діяння як кримінальні правопорушення, а інша – спеціальна – виділяє з цього кола певні діяння як самостійні правопорушення, спеціалізує кримінально-правові заборони, вміщені у загальній нормі;
- 2) коли ознаки вчиненого діяння охоплюються складеним кримінальним правопорушенням (або складом із прохідними наслідками), а отже, відразу трьома кримінально-правовими нормами: нормою про ціле, яка містить склад складеного кримінального правопорушення (склад кримінального правопорушення із похідним наслідками), і двома іншими кримінально-правовими нормами про частини, які містять частини складеного одиничного складу кримінального правопорушення;
- 3) коли з однієї загальної норми законодавець виділяє декілька норм спеціальних і вчинене підпадає під ознаки складів кримінальних правопорушень, закріплених у цих, принаймні, трьох нормах: однієї загальної та декількох спеціальних;
- 4) коли одна з норм прийнята пізніше, а інша, яка регулює ці ж суспільні відносини, – раніше;
- 5) коли одна з норм має вищу юридичну силу порівняно з іншою.

25. Конкуренція кількох спеціальних норм між собою має місце (продовжіть речення):

- 1) коли вчинене діяння підпадає під ознаки декількох норм, одна з яких – загальна – визначає певні діяння як кримінальні

правопорушення, а інша – спеціальна – виділяє з цього кола певні діяння як самостійні правопорушення, спеціалізує кримінально-правові заборони, вміщені у загальній нормі;

- 2) коли ознаки вчиненого діяння охоплюються складеним кримінальним правопорушенням (або складом із прохідними наслідками), а отже, відразу трьома кримінально-правовими нормами: нормою про ціле, яка містить склад складеного кримінального правопорушення (склад кримінального правопорушення із похідним наслідками), і двома іншими кримінально-правовими нормами про частини, які містять частини складеного одиничного складу кримінального правопорушення;
- 3) коли з однієї загальної норми законодавець виділяє декілька норм спеціальних і вчинене підпадає під ознаки складів кримінальних правопорушень, закріплених у цих, принаймні, трьох нормах: однієї загальної та декількох спеціальних;
- 4) коли одна з норм прийнята пізніше, а інша, яка регулює ці ж суспільні відносини, – раніше;
- 5) коли одна з норм має вищу юридичну силу порівняно з іншою.

26. Залежно від характеру кримінальних правопорушень, які входять у склад рецидиву, він поділяється на:

- 1) загальний рецидив та спеціальний рецидив;
- 2) ідеальний рецидив та реальний рецидив;
- 3) рецидив необережних кримінальних правопорушень та рецидив умисних правопорушень;
- 4) рецидив злочинів та рецидив кримінальних проступків;
- 5) пенітенціарний та непенітенціарний рецидив.

27. Залежно від часу та обстановки вчинення другого кримінального правопорушення рецидив може бути поділено на:

- 1) загальний рецидив та спеціальний рецидив;
- 2) ідеальний рецидив та реальний рецидив;
- 3) рецидив необережних кримінальних правопорушень та рецидив умисних правопорушень;
- 4) рецидив злочинів та рецидив кримінальних проступків;
- 5) пенітенціарний та непенітенціарний рецидив.

28. Пенітенціарний рецидив це –

- 1) рецидив, який утворюють тотожні або однорідні кримінальні правопорушення;

- 2) такий вид рецидиву, який становлять різнорідні кримінальні правопорушення, тобто такі, які не є тотожними і не визначені безпосередньо у КК України як однорідні;
- 3) вчинення умисного кримінального правопорушення під час відбування покарання у виді позбавлення або обмеження волі за попереднє умисне кримінальне правопорушення;
- 4) вчинення нового умисного кримінального правопорушення не під час відбування покарання за попереднє умисне кримінальне правопорушення;
- 5) будь-який рецидив.

29. Загальний рецидив це –

- 1) рецидив, який утворюють тотожні або однорідні кримінальні правопорушення;
- 2) такий вид рецидиву, який становлять різнорідні кримінальні правопорушення, тобто такі, які не є тотожними і не визначені безпосередньо у КК України як однорідні;
- 3) вчинення умисного кримінального правопорушення під час відбування покарання у виді позбавлення або обмеження волі за попереднє умисне кримінальне правопорушення;
- 4) вчинення нового умисного кримінального правопорушення не під час відбування покарання за попереднє умисне кримінальне правопорушення;
- 5) будь-який рецидив.

30. Спеціальний рецидив це –

- 1) рецидив, який становлять тотожні або однорідні кримінальні правопорушення;
- 2) такий вид рецидиву, який утворюють різнорідні кримінальні правопорушення, тобто такі, які не є тотожними і не визначені безпосередньо у КК України як однорідні;
- 3) вчинення умисного кримінального правопорушення під час відбування покарання у виді позбавлення або обмеження волі за попереднє умисне кримінальне правопорушення;
- 4) вчинення нового умисного кримінального правопорушення не під час відбування покарання за попереднє умисне кримінальне правопорушення;
- 5) будь-який рецидив.

ЗАДАЧІ

Задача 1. 10 січня 2024 року Марина вчинила крадіжку з магазину продуктових товарів на суму 157 гривень. 15 січня була затримана працівником охорони магазину за спробу винести з торговельного залу пляшки горілки вартістю 210 гривень. 22 січня Марина викрала з кіоску товари на суму 223 гривні. 15 лютого Марину затримала охорона супермаркету на спробі винести з торговельного залу алкогольні напої та продукти харчування на загальну суму 565 гривень.

Чи наявна у цьому випадку множинність кримінальних правопорушень? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. Андрій на прохання Степана придбав у Василя 10 грам героїну та приніс додому й заховав. Андрій зберігав придбаний для Степана героїн протягом двох тижнів, чекаючи на слушний момент, щоб організувати передачу цих наркотичних засобів адресатові. Через два тижні, дочекавшись, поки знайомий провідник Кирило поїде в рейс, передав йому для перевезення і передачі Степанов героїн. Кирило сховав наркотичний засіб у купе провідника і по прибуттю поїзда у місце призначення віддав героїн Степанові.

Скільки кримінальних правопорушень вчинив Андрій? Чи є у його діях множинність кримінальних правопорушень? Відповідь обґрунтуйте. Чи є множинність кримінальних правопорушень у поведінці Степана та Кирила?

Задача 3. Валентин вирішив підзаробити і на прохання Олега за винагороду у двісті євро намагався приховано перевезти через митний кордон України у Румунію ікону XVI століття, 200 гр. речовини адамсит, 4 кг тротилу, 2 пістолети системи Нагана, 100 гр. кокаїну та 5 пачок підробленого препарату «Ремдесивір». Під час перевірки автомобіля на румунському кордоні Валентина було затримано.

Скільки кримінальних правопорушень вчинив Валентин? Охарактеризуйте вчинені Валентином кримінальні правопорушення з точки зору видів складу кримінального правопорушення.

Задача 4. 28 лютого 2022 року Іван придбав у знайомого Серверина автомат Калашникова за 1500 доларів США. Придбану зброю він зберігав на горищі приватного будинку до 15 серпня 2022 року, коли вона була виявлена працівниками Національної поліції під час обшуку, який проводився у провадженні щодо підозри Івана у бандитизмі. Свої дії Іван пояснив тим, що готувався до відбиття нападу агресора у разі відповідної потреби. Встановлено, що Іван у травні 2022 року увійшов до складу злочинної організації, яка діяла на території області і вчиняла напади на фермерські господарства. Участь у нападах Іван особисто не брав, лише позичав іншим учасникам організації придбану ним зброю.

Охарактеризуйте вчинені Іваном кримінальні правопорушення з точки зору видів одиничних кримінальних правопорушень. Дайте аргументовану відповідь на питання, чи є у поведінці Івана множинність кримінальних правопорушень, в якій формі та скільки кримінальних правопорушень вона охоплює.

Задача 5. Владислав, працюючи на мотозаводі у складальному цеху, вирішив викрасти мотоцикл. Не маючи змоги винести його відразу, Владислав вирішив викрадати його частинами. Так, 01.03 від перекинув через паркан заводу 2 колеса, вартістю 6000 грн, 03.03 через отвір витягнув раму, вартістю 5000 гривень, 05.03 на власному автомобілі вивіз через прохідну двигун вартістю 70000 гривень. При спробі винести решта деталей до мотоциклу 10.03 Владислав був затриманий охороною заводу. Отже, повністю реалізувати свій кримінально протиправний намір йому не вдалося з незалежних від його волі причин. Друг та колега по цеху Владислава Василь, дізнавшись, що Владислав по частинах збирає у гаражі мотоцикл, також вирішив викрасти мотоцикл й собі. Так, 8.03 Василь вивіз у багажнику автомобіля 2 колеса, вартістю 6000 грн... 11.03, дізнавшись, що Владислава затримано, Василь вирішив добровільно відмовитись від продовження свого кримінально протиправного діяння.

Надайте кримінально-правову оцінку поведінці Владислава та Василя. Відповідь аргументуйте.

Задача 6. Євген, йдучи ввечері додому, побачив, що йому назустріч йде незнайома жінка, яка тримає у руці сумку «Hermes Birkin», про яку йому розповідала його дівчина Тереза. Євген вирішив заволодіти сумкою. Зрівнявшись з жінкою, він різко

вихопив з її рук сумку та почав утікати. Жінка, не розгубившись, побігла за ним. Наздогнавши Євгена, жінка вдарила його ногою по спині. Від удару Євген впав на землю, але сумку не впустив. Під час бійки Євген вдарив жінку кулаком по обличчю, від чого остання впала, вдарилася об камінь, який лежав на дорозі, та знепритомніла. Євген з місця пригоди втік. Жінка від отриманих травм померла у лікарні.

Надайте кримінально-правову оцінку діям Євгена. Чи є у його поведінці множинність кримінальних правопорушень. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Петро, часто перебуваючи у стані сп'яніння, систематично вчиняв вдома скандали. Так 15.06, повернувшись з роботи і не побачивши на столі вечері, він тричі вдарив свою дружину Горпину і накричав на дитину. 21.06 на святкуванні дня народження сусіда Петро побачив, що його дружина сміється з анекдоту, який розповів сусід, відвів її до іншої кімнати, почав кричати та принижувати, здушив шию та вдарив кулаком у обличчя. 25.06, повернувшись додому з роботи, накинувся на Горпину, звинувативши її у тому, що вона йому зламала життя, вдарив ногою у живіт, розбив посуд. Сусіди, почувши галас, викликали поліцію. На інформацію поліцейських про те, що Горпина може звернутися по захист, остання відповіла, що це їхня приватна справа і попросила залишити їхню родину у спокої. 07.07 Петро вчергове затіяв скандал на ґрунті ревнощів і під час бійки зламав Горпині руку. Сусіди викликали швидку допомогу. Бригада лікарів, які прибули за викликом, порекомендували Горині звернутися до поліції. Горпина відмовилася. 10.07, побачивши вдома брудну підлогу, Петро вдарив Горпину ногою по сідницях. Від удару Горпина пала і у зв'язку із тим, що одна рука була у гіпсі, вдарилася головою об кут стола, втративши від удару свідомість. Думаючи, що Горпина симулює, Петро наніс їй ще декілька ударів, чим спричинив закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі.

Скільки кримінальних правопорушень вчинив Петро. Чи є у його поведінці множинність кримінальних правопорушень?

Задача 8. Семен 23.02, перебуваючи у парку, побачив, що на лавочці напроти сидить молодий чоловік, вдягнутий у дорогий спортивний костюм. Семен підійшов до чоловіка, дістав ніж та, погрожуючи ним, попросив віддати гроші. Потерпілий,

побоюючись реалізації погрози, віддав Семену 3000 гривень, які мав при собі. Надихнувшись успішним заходом, Семен запропонував Івану вчинити щось подібне разом. 05.03 Семен та Іван, перебуваючи у цьому ж парку, підійшли до Василяни і мовчки виврали з її рук сумку. Василяна, злякавшись хлопців, втікла. У сумці виявився гаманець із грошима, які Василяна хотіла заплатити за оренду житла, – 15000 гривень. Семен та Іван поділили гроші між собою. 10.10 Іван, не бажаючи ділити здобич із Семеном, самостійно підійшов у парку до Іванки і зі спини приставив обрізок металевої труби до її шиї, попросив віддати гроші під погрозою вбивства, розраховуючи на те, що Іванка сприйме трубу за дуло пістолета. Іванка без вагань віддала Іванові всі гроші, що мала при собі, – 200 грн.

Надайте кримінально-правову оцінку діям Семена та Івана. Визначить форму та вид множинності кримінальних правопорушень. Відповідь аргументуйте.

Задача 9. Назар, будучи керівником Артема, систематично безпідставно чіплявся до останнього, критикуючи якість його роботи, ображав, принижував Артема у присутності колег, називав його безталанним та нікчемним, змушував залишатися після кінця робочого дня і прибирати за всіма їх робочі місця. На нарадах із трудовим колективом Назар допускав непристойні жарти у бік Артема, пояснюючи свою поведінку тим, що він начальник і несе відповідальність за всі справи, які виконує ввірений йому підрозділ. 10.05 Назар вчергове нецензурно висловився на адресу Артема у присутності колег. Реагуючи на таку поведінку Назара, Артем схопив зі столу ніж і почав наносити керівнику удари у різні частини тіла. Коли Назар припинив рухатись і дихати, Артем відкинув ніж, сів на підлогу і заціпенів, близько години не реагуючи на те, що відбувалося у приміщенні. Встановлено, що Артем заподіяв Назару 64 проникаючі удари.

Дайте кримінально-правову оцінку ситуації. Чи виникає при оцінці вчиненого конкуренція кримінально-правових норм? Якщо так, то якого виду, підвиду. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 10. 10.07.2024 року Валерій перевозив через митний кордон України елітні продукти харчування на суму понад 10 млн гривень, за що був засуджений до штрафу у розмірі 25 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Сплативши

штраф, через тиждень Валерій був затриманий при спробі приховано перевезти через митний кордон України 25 картин українських художників XVII–XVIII століття, які до того були викрадені з однієї з картинних галерей. Суд визнав Валерія винним у вчиненні кримінального правопорушення і засудив до 4-х років позбавлення волі. Перебуваючи у кримінально-виконавчій установі, Валерій попросив про короткочасний виїзд у зв'язку із тяжкою хворобою його матері. Такий виїзд Валерію було дозволено строком на 7 діб, додатково 2 доби на дорогу. Після збігу 9 діб Валерій до виправної колонії не повернувся. Валерія вдалося затримати через пів року за повідомленням одного з його родичів.

Визначить форму та вид множинності кримінальних правопорушень. Надайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття та ознаки множинності кримінальних правопорушень.
2. Одиначне кримінальне правопорушення та його види.
3. Просте одиначне кримінальне правопорушення.
4. Триваюче кримінальне правопорушення.
5. Продовжуване кримінальне правопорушення.
6. Складене кримінальне правопорушення.
7. Кримінальне правопорушення з похідними наслідками.
8. Форми множинності кримінальних правопорушень.
9. Поняття та ознаки повторності.
10. Види повторності кримінальних правопорушень.
11. Повторність тотожних кримінальних правопорушень.
12. Повторність однорідних кримінальних правопорушень
13. Повторність, пов'язана із засудженням за попереднє кримінальне правопорушення.
14. Неодноразовість, систематичність, промисел у кримінальному праві України.
15. Співвідношення повторності із суміжними явищами.
16. Кримінально-правове значення повторності кримінальних правопорушень.
17. Поняття та ознаки сукупності кримінальних правопорушень.
18. Види сукупності кримінальних правопорушень.
19. Реальна сукупність кримінальних правопорушень.
20. Ідеальна сукупність кримінальних правопорушень.
21. Відмінність реальної та ідеальної сукупності між собою.
22. Співвідношення сукупності кримінальних правопорушень та конкуренції кримінально-правових норм.
23. Конкуренція загальної та спеціальної норм.
24. Конкуренція частини і цілого.
25. Конкуренція кількох спеціальних норм між собою.
26. Кримінально-правове значення сукупності кримінальних правопорушень.
27. Поняття та ознаки рецидиву кримінальних правопорушень.
28. Види рецидиву кримінальних правопорушень.

29. Загальний рецидив кримінальних правопорушень.
30. Спеціальний рецидив кримінальних правопорушень.
31. Пенітенціарний рецидив.
32. Кримінально-правове значення рецидиву кримінальних правопорушень.
33. Множинність кримінальних правопорушень у проєкті КК України.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінченко І. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навчальний посібник. Харків : Право, 2017. 112 с.
2. Колос О. Повторність злочинів у кримінальному праві України : монографія. Ірпінь : УДФСУ, 2018. 303 с.
3. Марін О. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм : монографія. К. : Атіка, 2003. 224 с.
4. Навроцький В. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
5. Устрицька Н. Проблема розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину. *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична.* 2007. Вип. 44. С. 288–294.
6. Устрицька Н. Кваліфікація повторності злочинів. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 216 с.
7. Устрицька Н. Поняття рецидиву злочинів за кримінальним правом України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2018. № 3. С. 251–259.
8. Созанський Т. Кваліфікація сукупності злочинів : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 239 с.
9. Стрижевська А. Поняття повторності злочинів за Кримінальним кодексом України. *Бюлетень Міністерства юстиції України. Наукова періодика України.* 2004. № 11 (37). С. 93–107. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmyuu/index.html.
10. Стрижевська А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 247 с.
11. Тютюгін В., Зінченко І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання. Харків : ФІНН, 2008. 336 с.

Марін Олександр Костянтинович,
кандидат юридичних наук, доцент

**Множинність
кримінальних
правопорушень**

Навчальний посібник

Редагування *Ірина Краївська*
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Андрій Радченко*

Підписано до друку 27.05.2024.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 5,35.
Тираж 80 прим. Зам № 23-24.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.